

Cuba 2019

Kevola, todo en talla

Piet Buitendijk

Niet naar Mexico, dan maar Cuba

Naar Mexico zou ik gaan, dat was ik al een jaar geleden van plan. Eerst dacht ik er over om een tijdje op eigen gelegenheid door een deel van Mexico te gaan reizen. Misschien met een huurauto, misschien met het openbaar vervoer. Niet drie weken, maar drie maanden. Zo lang in een hotel is wel duur, misschien dan goedkoop in een hostel? Daarom heb ik vorig jaar twee keer een week in Spanje in een hostel overnacht. Het was niet wat ik er van verwachtte. Ik stelde de plannen bij, eerst maar eenvoudig een georganiseerde rondreis van drie weken. Gewoon om eerst maar eens aan het land te wennen en te onderzoeken of ik er langer dan drie weken zou willen verblijven. In januari van het jaar 2019 de reis geboekt, vierentwintig dagen door Mexico en Guatemala. Het was ergens in juni van dat zelfde jaar toen duidelijk werd dat die reis niet door ging. De reisorganisatie had te weinig deelnemers voor de reis met de vertrekdatum van 11 juli. In mijn agenda stonden deze weken al gereserveerd. In het voorgaande jaar een cursus Spaans gedaan, dus er helemaal op voorbereid. Er kwam een lijst met alternatieven, uitstellen, andere datum, geld terug of een andere reis in de zelfde periode. Met al die Spaanse bagage zou het raar zijn om naar een niet Spaanstalig land te gaan. Het meest voor de hand liggende alternatief was een reis van drie weken naar Cuba. Maar daar was ik al geweest, precies veertien jaar geleden. De reisroute is in principe hetzelfde, langs de zelfde steden. Is dat een bezwaar? Nee, niet. Iedere reis die je maakt is weer anders, de details zijn anders en het is veertien jaar later. Een goede gelegenheid om te zien of Cuba er economisch op vooruit gegaan is. Dus weer naar Cuba.

Kevola, todo en talla

Het werd dus een georganiseerde reis van twintig dagen naar Cuba. Begeleid door een Nederlandse vertegenwoordiger van de reisorganisatie, die zich voornamelijk met de praktische zaken bezig hield en daarnaast een Cubaanse gids. Van deze Cubaan hebben we het meeste geleerd. Zijn verhalen over het dagelijkse leven, de communistische staat, de gezondheidszorg en het onderwijs waren boeiend. Vaak uitte hij zijn mening over het regiem van de staat en vertelde over zijn stille verzet. Het waren verhalen die hij uitsluitend in de beslotenheid van de bus kon vertellen. Daarnaast probeerde hij ons enkele woorden Spaans te leren. Als eerste leerde we het gebruik van het woord 'kevola', het Cubaanse synoniem van 'hallo!'. De tweede dag leerde we dat op de vraag "hoe gaat het me je?", "cómo estás?", je kunt antwoorden met "muy bien", maar beter met de Cubaanse variant: "todo en talla", letterlijk 'alles op de juiste plaats of in de juiste maat'. Op de derde dag wordt de typisch Cubaanse uitdrukking 'vamos echando' gepresenteerd, vrij vertaald als 'hit the road Jack'. En dat 'vamos echando' zal de Cubaanse gids nog veel gebruiken in de komende weken als hij de groep of de chauffeur tot actie aanspoort.

La Habana

'Go with the flow'

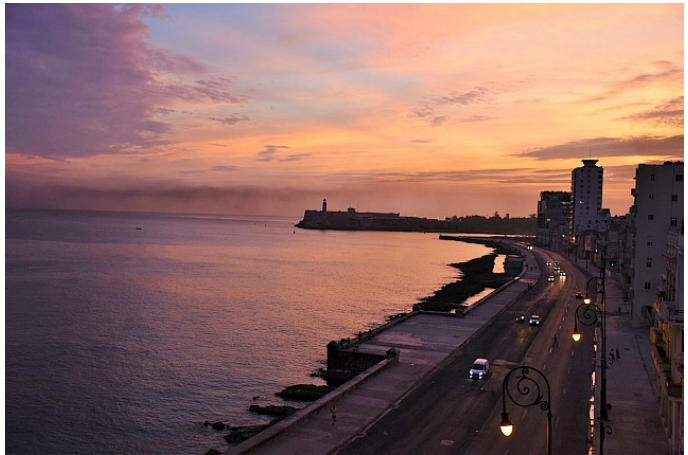
In de bus begint het al: “accepteer dingen zoals ze zijn, het is Cuba, vraag niet waarom, het is gewoon zo”. Zo ongeveer begint het verhaal van de lokale gids die ons groepje van negentien reizigers in de bus vanaf de luchthaven naar het hotel toespreekt. Bij de eerste kennismaking dacht ik dat hij Nederlands sprak, want zijn begroeting was in goed Nederlands. Al snel ging hij over in het Engels, perfect Engels in dit geval, want hij heeft op de universiteit Engels gestudeerd. “Noem mij maar Abel”, zegt hij. Daarna is hij in het toerisme gaan werken en nu zit hij al achttien jaar in het vak en werkt voor het Staatsbedrijf EcoTur. We zullen de komende dagen nog veel van hem leren, een paar woorden Spaans en vooral: “Go with the flow, do what you can today, don't postpone it until tomorrow. Tomorrow it may not be possible.” Met deze wijze woorden komen we 's avonds aan bij het eerste hotel in Havana, of La Habana, gelegen aan El Malecón. Een boulevard van enkele kilometers lang, steeds met uitzicht op zee en met druk verkeer. Het hotel is een blauwe toren van veertien etages. De lobby is glanzend, ruim en helder en heeft alles wat je zou verwachten, een bar, gemakkelijke stoelen en zachte banken. De portier doet de buitendeur voor de gasten open. Bij het trappenhuis begint de aftakeling al. In een hoek onder het trappenhuis is men ooit begonnen met het bouwen van een vijver met een fontein. Misschien wel bedoeld voor goudvissen en met ruimte voor planten. Het staat droog en het lijkt nooit afgemaakt te zijn, waarschijnlijk zal het nooit afgemaakt worden. De natuurstenen zijn nu al het afbrokkelen en het beton is aan het rotten. Er vlakbij hangt een bordje met de naam van het hotel en er onder vier gouden sterren. Ik twijfel er aan of dit hotel wel vier sterren waardig is.

Hotelkamer

Mijn kamer is voldoende goed, maar niet al te schoon en niet alles werkt. Het licht in de badkamer kan niet uit, de schakelaar is niet te vinden of ontbreekt. Geen probleem, ik doe 's nachts de deur van de badkamer dicht. Er is een lift in het hotel, dat wil zeggen er is maar eentje en dan nog heel langzaam. Daarnaast zit er nog een tweede liftkoker, maar die lift is nooit afgebouwd. Die liftdeuropeningen zijn met houten platen dichtgemaakt. Er is een trap, maar die is uiterst smal. Het is beter om er niet aan te denken wat er zou gebeuren als er in dit veertien etages hoge hotel brand zou uitbreken. Die ene lift is uiterst langzaam, er passen maar vijf mensen in en bij een calamiteit zou het trappenhuis nooit een massa mensen kunnen verwerken. Deze eerste nacht slaap ik onrustig, niet door een angst voor brandgevaar, maar wel door het verstoorde tijdsritme en de herrie van de verkeersdrukte buiten van de Malecón.

Onweer in Havana

's Morgens ben ik al vroeg wakker door het tijdsverschil en door het al vroege verkeerslawaaï. Om zes uur stap ik op mijn balkon, om bij het prille daglicht te zien waar ik nu terecht ben gekomen in Havana. Recht vooruit zie ik de zee, die nu nog grijs is. Vijf etages kijk ik omlaag en daar is het straatverkeer van de Malecón. Naar rechts zie ik een schitterende zonsopkomst met een rood gekleurde lucht en de vuurtoren. Een verrassend uitzicht. Het ontbijtbuffet in het hotel biedt ook verrassingen. Ik ben al bij de

eetzaal als die om zeven uur opengaat. De enorme keus is verrassend, verschillende soorten brood, beleg, fruit, sappen en zelfs rijst en pasta. Andere medereizigers zijn ook vroeg wakker en al snel zitten we aan vierpersoonstafels. Een aantal dames zijn zeer tevreden met het aanbod van het fruit. Een tijdje kijk ik al naar een verhoging die in een hoek van de grote restaurantzaal gebouwd is. Er staan twee eenvoudige rechte witte stoelen, daar op twee meter hoogte. Even denk ik dat het 'kunst' is. Dan wordt het duidelijk, een dame met een dwarsfluit en een heer met een gitaar beklimmen het podium. Nog nooit meegemaakt, livemuziek bij het ontbijt, verrassend.

Kantine

Altijd bij een groepsreis wordt er aan het begin een welkomstbijeenkomst georganiseerd voor een eerste kennismaking tussen de deelnemers en de reisbegeleiding en voor een korte introductie van de reisroute. De Nederlandse reisbegeleider was in het hotel op zoek naar een rustige ruimte voor deze bijeenkomst. Hiervoor is de lobby vaak te druk en te rumoerig. Maar het terras bij het zwembad leek een goed alternatief voor een samenkomst om half negen. Echter dat kon niet want “het zwembad gaat om tien uur open”. Even voor ons het hek ontsluiten kon niet, want: “het gaat om tien uur open”. Dat zijn de regels in een hotel dat van de Staat is en afwijken van de regels is niet mogelijk. Vraag niet waarom, het is gewoon zo. Gelijk een voorbeeld van wat we gisteren al hoorden. Verbaas je niet over zaken, het is gewoon zo, “just because”. Er is een andere ruimte gevonden, de personeelskantine ergens op een tussenetage. De ruimte is benauwd en ruikt muf, want het wordt nooit gebruikt. Als bedrijf hoort het hotel nu eenmaal een personeelskantine te hebben. Voor vandaag is het zeer geschikt voor onze groep. Een paar keer wordt de bijeenkomst op komische wijze verstoord als de ruimte gebruikt wordt als doorloop. Ergens achterin gaat enkele keren een laag deurtje open en komt een kok, met muts en een pan, of een werkster met emmer en dweil er door. Als ze dan de kantine door moeten lopen, die vandaag opeens volzit met onbekende blanke toeristen, kijken ze schutter en lacherig. Wat wij aan deze bijeenkomst hebben? We horen het programma voor de eerste twee dagen en over een paar praktische zaken, zoals de fooienpot.

Stadswandeling

Het eerste onderdeel van de kennismaking met Havana is een stadsrondwandeling onder leiding van de lokale Cubaanse gids Abel. Eerst een stukje met de bus, klinkt logisch want ik heb nog geen enkel idee waar we precies zitten. Het hotel staat niet op de kaart die ik bij me heb. Tot mijn verbazing is het maar een kort ritje en worden we uitgelaten bij het Palacio de la Revolución. Het stukje met de bus hadden we net zo goed kunnen lopen. Gelijk staat hier al een hele rij oldtimer auto's in suikerzoete kleuren. De prachtige oude auto's blijven een typische bezienswaardigheid van Cuba en als Japanners rennen we er met onze camera's op af. De gids wil eerst zijn verhaal

doen over het plein en dan kunnen we 'go Japanese'. Het lijkt wel of de hele stad vol staat met standbeelden en monumenten van en voor volkshelden en vrijheidsstrijders. Bij ieder daarvan heeft de gids wel een verhaal. Feilloos kent hij de functie van alle monumentale gebouwen op de pleinen. Geleidelijk komen we dan toch op de wandeling in het oude stadscentrum, het Centro Viejo. Het plein met de kathedraal lijkt er beter onderhouden uit te zien dan vele jaren geleden. Toen was men al bezig met het restaureren, maar nu anno 2019, ziet alles er nog beter uit. Er is minder verval en afbraak te zien, hoewel het lang niet klaar is. Ook nu zijn de kleurrijk geklede Cubaanse dames met bloemen en de oude mannetjes rokend aan een enorme Cubaanse sigaar er weer. Alleen maar met de bedoeling om betaald op de foto gezet te worden. Een straatje verder is de Bodega de Medio, het beroemde café waar de schrijver Ernest Hemingway vaak kwam. Nu is het een bezienswaardigheid. Voor de stoep staan de toeristen zich te verdringen om naar binnen te kunnen, of naar binnen te kijken. Buiten zit een man aan een tafeltje met een schrijfmachine. Ik begrijp dat niet helemaal, is deze man Hemingway aan het uitbeelden?

Mojito

Het oude centrum is geheel autovrij en de straatjes worden voor auto's geblokkeerd door paaltjes die van voormalige ijzeren kanonnen gemaakt lijken te zijn. Iedere straat heeft een naam die afgeleid lijkt te zijn van de belangrijkste functie van de straat in vroegere tijden, zoals Calle Oficinas. Via een niet volgen route van straten en pleinen komen we bij het eindpunt van de wandeling, Hotel Ambos Mundos, het hotel waar Hemingway lange tijd gewoond heeft. Via zo'n ouderwetse lift met ijzeren traliewerk gaan we naar het dakterras op de vijfde etage. Het is lunchtijd en er was gezegd dat men hier op dit dakterras uitstekende sandwiches zou hebben. Maar helaas vandaag hebben ze geen brood, ze kunnen alleen soep en rijstmaaltijden serveren. De specialiteit van dit hotel zijn de mojito's. Dus hier drinken we allemaal onze eerste mojito. Het duurt ontzettend lang totdat de bestelde soep komt. Door het overvloedige ontbijt deze ochtend heb ik nog geen trek en bestel geen lunch. Vanaf het dak zien we donkere wolken naderen. Ze zijn niet alleen donker, maar ook diep zwart. Vrij dichtbij zie ik bliksemflitsen. De wind wakkert aan en het personeel laat de transparante regenschermen van het terras zakken. Het gaat flink hard regenen, zo hard als dat in tropische landen kan. Onder de regenschermen lekt het wat door, maar ook het vaste dak van het dakterras lekt behoorlijk. Als snel staat er een paar centimeter water op de vloer van het terras. Alleen bij de bar is vloer nog enigszins droog en dus verhuizen we naar de bar. Omdat het buiten nog veel te slecht weer is om verder de stad in te gaan of naar het hotel terug te lopen, bestellen we nog maar een mojito. Nu kunnen we goed zien hoe die mojito's achter de bar gemaakt worden. Het mixen van die cocktails lijkt niet erg nauwkeurig te gebeuren. Dat verklaart ook waarom mijn tweede mojito duidelijk meer rum bevat.

Opdrogen

De zware regenval is opgehouden en het kleine beetje miezer regen lijkt niet te beletten om via de stad naar het hotel terug te lopen. Bij de afdaling van het dakterras via de trappen word ik er nogmaals aan herinnerd dat de schrijver Hemingway lange tijd in dit hotel gewoond heeft. Een plaquette op de deur van kamer 501 memoreert hieraan. Als ik eenmaal buiten door het oude stadscentrum loop, lijkt de miezer regen nog wel mee te vallen. Maar een half uurtje later gaat het toch weer harder regenen en ik zet koers richting de Malecón, terug naar het hotel. Het laatste

stuk loop ik zoveel mogelijk onder de balustrades aan de straatkant, om niet door en door nat te worden. Als ik de blauwe toren van het hotel nader, word ik weer een beetje blij. Op mijn kamer droog ik mezelf en leg mijn kleding te drogen. Tijd voor een siësta van een uurtje op het bed.

Paladar

's Avonds gaan we voor een gezamenlijke maaltijd met de bus terug naar het 'Centro Viejo'. Ergens op een binnenplaats en half overdekt, nemen we plaats in een paladar. Die paladars zijn privé restaurants die geen eigendom van de staat zijn. Soms zijn die paladars kleinschalig en een soort huiskamerrestaurant, of ze zijn groot en niet te onderscheiden van een normaal restaurant. Deze paladar, waar gids Abel ons naar toe geleid heeft, is ruim opgezet en valt op door de snelle en efficiënte bediening. Het menu lijkt in alle restaurants sterk op elkaar. De belangrijkste keus die je hebt is het vlees als hoofdgerecht. Meestal eenvoudig aangeboden als kip, varken, rund, garnalen of kreeft. Als vanzelf wordt er dan een groente salade, rijst en brood bij geserveerd. Soms afgesloten met een nagerecht, of een koffie naar keuze. Na afloop worden we met onze bus naar het hotel teruggebracht. Wel moeten we voor de heen- en terugreis 2 CUC aan de chauffeur betalen. Het was al gezegd dat dit soort kleine uitstapjes niet bij de reissom inbegrepen waren. Mijn nachtrust is weer onrustig door het verkeerslawaaï en de warmte op de kamer. Ja, ik kan de airco aanzetten, maar die maakt te veel lawaaï.

No connection in Havana

Deze tweede volledig dag in Havana begint met een stadsrondrit in onze eigen bus. Gisteren zagen we het oude Havana, vandaag gaan we naar het moderne Havana. We doen het Plaza de la Revolución aan en ik herken dit enorme plein weer van vroeger. Het plein is bedoeld voor massabijeenkomsten en de grote lege vlakte in het midden is imponerend. Hier is ruimte voor een enorme volksmassa, zwaaiend met Cubaanse vlaggetjes en toegesproken door de Cubaanse leiders. Kenmerkend is de bebouwing van het regeringscentrum er om heen. Allereerst die hoge witte toren van 138 meter hoog, met een basis in de vorm van een vijfpuntige ster. De zelfde ster, zoals die ook op de vlag van Cuba staat. Aan de voet van die toren kijkt het marmeren beeld van José Martí peinzend over het plein uit. Toen, bij mijn eerste bezoek, zijn we in de toren nog met de lift omhoog geweest om het uitzicht over de stad te bekijken. Nu is er geen tijd voor en krijgen we twintig minuten de tijd om over het plein te lopen. We zien de kolossale gebouwen van de Cubaanse Communistische Partij en de ministeries. Wereldberoemd is de bronzen sculptuur van Ernesto 'Che' Guevara op de gevel van één der gebouwen en de uitspraak “Hasta la victoria, siempre”. Daar tegenover het gebouw van het ministerie van communicatie met de bronzen afbeelding van volksheld Camilo Cienfuegos, met de tekst “Vas bien, Fidel”. Haast verdwijnend in de enorme ruimte op het plein staat er een groepje oldtimers opgesteld. De eigenaren bieden hun vervoermiddel aan als taxi of voor een rondrit. Als Japanners draaien we er om heen met onze camera's.

Columbus

Een bezoek aan de begraafplaats Cementario Cristóbal Colón is de volgende stop van de stadsrondrit. Aanvankelijk was men van plan Columbus er te begraven, maar dat is nooit gebeurd. Wel liggen er de stoffelijke resten van historische figuren van de revolutie. Maar de resten van de helden Fidel Castro, Guevara en José Martí liggen elders, die begraafplaatsen zullen we later op de reis zien. Voor een bezoek aan het cementario moet een entree betaald worden. Maar onze gids Abel adviseert gewoon de begraafplaats op te lopen en te doen alsof je van niets weet. Nu op dit moment schijnt er een uitvaart aan de gang te zijn en is het personeel extra alert. Een groep van bijna twintig toeristen valt op en direct na het smeedijzeren toegangshek wordt door een bewaker om het ticket gevraagd. Ik heb niet zo'n zin om de begraafplaats te bezoeken en voel dat een bezoek aan het toilet belangrijker is.

John Lennon

In de wijk Vedado, het zaken en uitgaanscentrum, rijden we aan op het John Lennon park. Op één van de banken van het park is een bronzen beeld van John Lennon geplaatst, die met de benen gekruist rustig voor zich uit staart. Op een marmeren steen staat de inscriptie: "Dirás que soy un soñador pero no soy el único", vertaalt als: "You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one," uit de Beatles song "Imagine". Het originele brilletje van John Lennon werd regelmatig gestolen of vernield. Nu zit er een bewaker, die als er

bezoekers zijn, tijdelijk even een bril op de neus van John Lennon zet. Havana blijft een stad van tegenstellingen, naast de goed uitziende gebouwen, de gerestaureerde monumenten zien we nog steeds armoede en verval. Schrijnend is het om de bouwval te zien van wat blijkbaar ooit eens een woning was direct naast het park en tegenover het John Lennon bankje.

No connection

Ergens halverwege de stadsrondrit stopt de bus op verzoek van enkele reizigers bij een bank. Ook op mijn verzoek want ik moet snel wat extra euro's naar de lokale munt, de CUC, omwisselen. Op de luchthaven had ik al 200 euro naar ongeveer 200 CUC gewisseld. Maar op de eerste dagen zijn er direct al veel onkosten, zoals een verplichte bijdrage aan de fooienpot en het alvast vooruit betalen van komende excursies. Daar komt nog bij dat de gids ons de eerste dagen niet naar de goedkoopste restaurants gebracht heeft. De volgende dagen zullen we niet vaak in grote steden komen, dus is het belangrijk om voldoende CUC's te hebben. De voor ons zo gebruikelijke geldautomaten of ATM's zijn in Cuba nog uiterst schaars. Bij de bank waar we stoppen staat 's morgens al een aanzienlijke rij van enkele tientallen meters voor de deur. Om de hoek zijn een paar van de weinige pinautomaten, zegt de gids. Gelukkig daar is de rij kort en na tien minuten ben ik aan de beurt. De ATM accepteert mijn kaart, accepteert mijn pin, ik kan een bedrag intoetsen en op het scherm verschijnt de vraag of ik akkoord ga met de bijkomende kosten. Dan verwacht ik het bekende geluid van een pinautomaat, het luikje wat open gaat en de biljetten die naar buiten komen. Er gebeurt echter niets en op het scherm verschijnt het openingsbeeld. Even denk ik na wat te doen, het nogmaals proberen? De tweede maal zie ik heel even op het scherm: "transaction denied", waarom staat er niet bij. Ik probeer één van de andere vier ATM's en weer "transaction denied". Teleurgesteld keer ik naar de wachtende bus terug.

Banken

Aan het einde van de stadsrondrit stopt de bus in het oude centrum van Havana, met het doel om zelf een lunch te zoeken of de stad nog verder te bekijken. Ik besluit om verder op zoek te gaan naar een mogelijkheid om geld te wisselen. Opeens bedenk ik dat het vaak ook in een hotel kan, op de receptiebalie stond immers een bordje met de internationale wisselkoersen. Dus in plaats van te lunchen, loop ik vrij snel terug naar het hotel. Aan de receptie vraag ik of ze kunnen wisselen. Nee, dat kan niet. Waarom zeggen ze er niet bij. Maar waar is dan de dichtstbijzijnde andere mogelijkheid? "Deze straat in en dan negen blokken verder", meer niet zegt de niet zo spraakzame receptionist. Vanuit de gekoelde receptie stap ik weer de hete straat op bij een temperatuur van zo'n 35 graden en ga op zoek naar die bank, negen blokken verder. Al snel raak ik de telling van de blokken kwijt, maar ik besluit gewoon door te lopen tot ik iets zie wat op een bank lijkt. Het lijkt een buurt te zijn waar nauwelijks toeristen komen en ik voel me een vreemdeling in deze drukke straat met smalle stoepen. Behalve steeds meer Cubanen zie ik ook

steeds meer commercie en door de sfeer zou ik in deze omgeving best een bank kunnen aantreffen. Die bank vind ik uiteindelijk. Er staat geen rij voor de deur, maar slechts een korte rij voor de ATM aan de gevel. Binnen in de bank er is haast niemand. Achter een flink aantal loketten zitten dames, maar voor de loketten staat niemand. Op een comfortabel bankstel er tegenover wachten een paar mensen. Ik aarzel wat ik moet doen, een nummertje ergens trekken, ook op die bank gaan zitten? Behoedzaam loop ik naar een willekeurig loket, bang dat ik door iemand terug geroepen zal worden. De dame achter het loket kijkt mij afwezig aan. Ik vraag of ik euro's kan wisselen. Nee, dat is niet mogelijk. Na nogmaals aandringen hoor ik uiteindelijk "no connection". Ik begrijp dat ze een technisch probleem hebben. Dat verklaart misschien ook waarom mijn ATM transactie eerder geweigerd werd, misschien geen 'connection' naar iets buiten Cuba. Aan de portier van de bank vraag ik waar een andere mogelijkheid is om geld te wisselen. Hij verwijst mij naar een straat ergens verderop en bij de tweede stoplichten rechtsaf. Na voortmarcheren in een tempo dat niet bij de middagtemperatuur past, vind ik uiteindelijk de genoemde straat. Maar iets wat op een bank lijkt, zie ik nergens. Ondertussen moet ik de tijd in de gaten houden voor een volgende afspraak in het oude centrum, een rit met een open oldtimer. Ik heb daar al voor betaald, dus ik wil op tijd zijn. In het centrum vind ik nog twee banken, maar ook daar kan ik niet wisselen of pinnen. De ATM's blijven volharden in 'transaction denied' en de banken hebben hun deuren gesloten, hoewel het nog geen sluitingstijd is.

Oldtimers

Het regent nog steeds iets als ik op de afgesproken plek aankom voor de rit met de oldtimers. Het zou een rit worden met open auto's en ik vraag me af of het doorgaat. Op een pleintje tussen het oude centrum en de Malecón staat het vol met oldtimers in suikerzoete kleuren. De groep is compleet, iedereen gaat mee op deze rit en onze gids verwijst naar een groepje van zes klaar staande oldtimers, met linnen kap. Gejuich, getoeter en vrolijkheid als we in groepjes van vier een plaats zoeken in één van de wagens.

Ik kom terecht in een knalrode Chevrolet, waarvan de kap al gesloten is. De wagen lijkt nog helemaal origineel uit de jaren vijftig te zijn. Behalve dan die ledlampjes in de buitenspiegels die met de richtingaanwijzer mee knipperen. De rit gaat in colonne over de vierbaans Malecón naar het westen. Aan de linkerkzijde passeren we markante gebouwen en de chauffeur geeft een beknopte uitleg over de gebouwen in twee woorden. Waarschijnlijk kent hij niet meer Engels. Het gaat harder regenen en twee oldtimers in de stoet stoppen op een rustige plek om alsnog de kap omlaag te doen. Waar we heen gaan op deze rit van een uur weet ik nog niet. Na een paar afslagen wordt het duidelijk dat we naar een recreatiepark gaan. Door de flinke regen moeten de ruitenwissers gebruikt worden en ook deze doen het nog. Het eindpunt is een parkeerplaats op het recreatiepark en alle oldtimers worden geparkeerd onder een brede brug die over de parkeerplaats loopt. Hier stappen we uit en kunnen we de auto's beter bekijken. De trotse eigenaren zetten de motorkap open, zodat liefhebbers ook het keurige schoongehouden motorblok kunnen bewonderen. Ondertussen klatert het regenwater in brede stralen van de brug af. Pas als we op de terugweg naar het centrum van Havana gaan wordt het droger. Het einde van de rit is voor de deur van ons hotel aan de Malecón, zodat wij droog thuiskomen.

Buena Vista

Voor de avond is een bezoek aan een optreden van de Buena Vista Social Club geregeld. Deze Cubaanse band, met toen al muzikanten op leeftijd, is in de jaren negentig wereldberoemd gemaakt door Ry Cooder. Het blijkt dat men nog steeds optreedt, dat wil zeggen met slechts drie nog overgebleven leden van de oude bezetting en verder aangevuld met jongere muzikanten. De buschauffeur is zo aardig om ons er 's avonds heen te brengen, wel na een inzameling van enkele CUC's per persoon. Voor het optreden van een dergelijke band van wereldfaam had ik minstens een indrukwekkend theater of concertzaal verwacht. De locatie waar we naar toegebracht worden lijkt daar totaal niet op. In een nietszeggende brede straat worden we een onopvallende portiek in geleid. Via lange trappen omhoog komen we op een bovenetage en het lijkt in de eerste indruk op een groot restaurant. Ja, er was een mogelijkheid om voorafgaande aan het optreden een diner te hebben. De meerderheid van de groep had besloten om ergens anders te eten, misschien goedkoper? Voor in de zaal is er toch een podium waar nu een dameszanggroep achtergrondmuziek bij het staartje van het diner verzorgt. Door een serveerster in een kort wit jurkje en met hoge hakken, worden we naar enkele tafels achter in de zaal bij de keuken geleid. Dat we zover van het podium zitten zal later blijken geen bezwaar te zijn in verband met het volume van de band. Bij de toegangsprijs van vijftientwintig CUC zijn drie consumpties inclusief. De witte show serveersters nemen de eerste bestelling op. We gaan massaal aan de cocktails.

Ruim na negen uur nemen de eerste leden van de Buena Vista Social Club bezit van het podium. Wat volgt is een optreden met verschillende solo-artiesten met de Cubaanse muziek in de stijl zoals we die kennen uit de jaren negentig. De band van zo'n acht leden brengt de bekende nummers, waarbij 'Chan Chan' niet ontbreekt, in een uitstekende kwaliteit. Naarmate de avond vordert komt er meer show in het programma en met meer publieksparticipatie. Aan het slot is er een uitbundig optreden van de al bejaarde zangeres Omar Portuondo die er op haar leeftijd nog een echte show van maakt. Ze beperkt zich niet tot het podium, maar loopt al zingend door het publiek. Ze komt zelfs bij ons, helemaal achterin, bij het keukenbuffet. Aan het einde van de bijna twee

uur durende show wordt het internationale publiek uitgenodigd om mee te dansen en te swingen op het podium. Daarna ruimt de band het podium leeg en daalt het publiek de trappen naar buiten af. Onze Nederlandse groep blijft nog lang hangen, terwijl de serveersters alle lege glazen opruimen. Pas als iedereen zijn drie consumpties gehad heeft, beginnen ook wij langzaam met het vertrek. Buiten wacht de bus. Het lijkt alsof de chauffeur buiten in zijn bus een dutje gedaan heeft.

Van La Habana naar Viñales

Ten westen van Havana ligt de provincie Pinar del Rio, landschappelijk en wat betreft natuurschoon één van de mooiste delen van Cuba. Het einddoel voor vandaag is het dorpje Viñales, waar we zullen gaan overnachten in 'casas particulares', dus in privé pensions. Onderweg zullen we een paar keer stoppen, onder anderen bij La Terrazas en bij het natuurgebied van Soroa. Een rit die niet al te lang duurt. De koelkast in de bus is ondertussen bevoorrad met waterflessen van anderhalve liter, zodat we niet steeds losse waterflesjes hoeven te kopen.

Las Terrazas

De eerste stop is bij Las Terrazas, een herbebossingsgebied dat sinds 1985 als 'Reserva Sierra del Rosario' als biologisch reservaat op de lijst staat van UNESCO. Het is inmiddels één van de voornaamste centra voor ecotoerisme. In het bergland zijn er wandelroutes uitgezet die leiden langs de ruïnes van koffieplantages en kleine gehuchten met boeren die vroeger leefden van de primitieve landbouw. Onze gids brengt ons inderdaad naar een gebied dat vroeger gebruikt werd als koffieplantage. We zien de terrasvormige akkers en een betonnen plaat die gebruikt werd om de koffieoogst te laten drogen. In de bomen zien we toevallig ook de nationale vogel van Cuba, de Tocaroro, een vogel met rood, witte en blauwe veren. Een goede foto wil helaas niet lukken.

Met een korte wandeling komen we bij Hotel Moka, gebouwd in de koloniale stijl maar voorzien van alle gemakken. Opvallend is de integratie met de natuur, originele bomen lijken in stand gehouden te zijn en steken door het dak naar buiten. Vanuit de lobby van het hotel is er een fraai uitzicht over de groene vallei.

Trappen leiden naar beneden, naar onder in de vallei, waar het koffiehuis van Maria is. Of te wel Café de Maria. De koffie schijnt hier erg goed te zijn. Het kleine terrasje is klein en krap. Zo klein zelfs dat we moeten wachten tot andere gasten weg zijn, voordat er plaats voor ons. Van de koffiekaart bestel ik de bovenste op de lijst, 'Café de Maria'. Deze koffie in een helaas te klein kopje smaakt uitstekend. Als ik nogmaals de kaart bekijk snap ik ook waarom, leuk is de belangrijkste toevoeging aan deze koffie.

Soroa

Net over de provinciegrens van Pinar del Rio ligt het natuurgebied Soroa en hier houden we de tweede lange stop op de rit naar Viñales. Vanwege het milde klimaat en het hoge vochtigheidsgehalte komen er in Soroa veel bloemen voor. De grootste attractie van Soroa is de orchideeëntuin. Dat wordt gesuggereerd als bezoekmogelijkheid, maar niemand gaat daar heen. In het gebied van Soroa zijn er wandelroutes uitgezet die je kunnen voeren langs valleien, kabbelende beekjes en watervallen. De mogelijkheid om naar een uitzichtpunt te klimmen lijkt me wel wat, een wandeling van een half uur heen en een half uur terug. Het pad wordt aangegeven vanaf de weg bij een uitspanning met het bordje 'sendero'. Het beschaduwde bospad loopt in het begin gemakkelijk. Als het pad stijgt en er obstakels als rotsen en boomwortels genomen moeten worden, begint het zweet te komen. Halverwege is er al een uitzichtpunt met een blik over de vallei. Even denk ik dat dit het eindpunt is, maar het pad gaat verder. Pas als er na een poosje een hele lange stenen trap beklommen is, kom ik bij het eindpunt. Meer dan een klein plateau op het lokale hoogste punt is het niet. Eigenlijk vond ik het uitzicht op de plek halverwege mooier. Terwijl ik de stenen trap weer afdaal, vraag ik me af wie en waarom deze waarschijnlijk eeuwenoude trap

heeft aangelegd. Eenmaal beneden, bij het hutje met verfrissingen en een paar terrasstoeltjes, ben ik drijfnat van het zweet. Even opdrogen in een verkoelende bries in de schaduw en dan met de bus verder naar het dorp Viñales.

Balcon

Om praktische redenen gaan we 's avonds eerst eten voordat we naar de casas particulares gaan. Bij 'Balcon de Viñales', een restaurant met een tuinterras, kijken we uit over een groene vallei, terwijl de zon al aan het ondergaan is. Een gammel houten hekje is de enige afscheiding tussen de gedekte tafels en een diep dal. De groep is gezeten aan twee tafels voor ieder tien personen en we krijgen weer een diner menu, waarbij je alleen een hoofdgerecht kan kiezen. Eerst een soepje en dan komen de borden met de bijgerechten al vast op tafel. Salades van tomaat, komkommer, snijbonen en gebakken bananenschijfjes krijgen we bijna overal. We worden voorgesteld aan de serveerster, Cathy heet ze en ze heeft altijd een goed humeur. Bij serveren van de hoofdgerechten, maak ik, of Cathy, een onhandige beweging waarbij mijn vork op de grond valt. "Breng zo direct een andere vork", zegt ze. Het duurt even voor ze terugkomt, want ze bedient eerst de andere tafel en neemt de bestellingen voor een tweede ronde drankjes op. Terwijl de anderen al bezig zijn met hun kip, vis, varken of rund, wacht ik op een nieuwe vork. Ik zou mijn vork op kunnen zoeken op de grond, maar dat lijkt me niet verstandig. Ergens in mijn buik voel ik al een onbestemd gevoel dat zegt dat ik op moet passen voor hygiëne en bacteriën. Cathy komt weer langs met een dienblad met drankjes, maar helaas zonder vork. In het passeren vraag ik of ze nog aan een andere vork gedacht heeft. "Oh sorry, forgotten", zegt ze. Pas als iedereen aan tafel al klaar is, krijg ik een andere vork en Cathy fluistert haar excuses in mijn oor. Veel eet ik niet van mijn hoofdgerecht, de kippenbout, want veel trek heb ik niet. Van de bijgerechten heb ik alleen de bananenschijfjes geprobeerd. Bij het afrekenen verontschuldigt Cathy zich nogmaals. Ik vind dat ik genoeg krediet opgebouwd heb voor een portretfoto van de serveerster en ze poseert bereidwillig, weer die gelukzalige glimlach.

Casas

Bij aankomst in het dorpje Viñales is het al volledig donker. De bus zwoegt zich kreunend en schuddend de laatste honderden meters over een weg vol kuilen naar het eindpunt. Waar we precies naar toe gaan is moeilijk te zien. Eindelijk is er wat licht en we staan op een pleintje. De gastvrouwen staan klaar om hun gasten op te wachten. Samen met Claudia ben ik ingedeeld in het huis van Maribel. Alle casas particulares liggen direct aan het pleintje waar we uitgestapt zijn. Het komt goed uit dat het zo dichtbij is, want Claudia is ziek en zelf voel ik me ook niet honderd procent. Onze gastvrouw heeft blijkbaar de zoon des huizes gestuurd om de gasten op te halen. Al heel snel loop ik de nauwelijks twintig meter naar Casa Maribel, samen met Claudia, terwijl de zoon haar bagage draagt. We komen op een gezellige binnenplaats met tafels en schommelstoelen. Twee deuren geven toegang toe de twee gastenkamers. Claudia trekt zich snel terug op haar kamer en ik inspecteer mijn kamer. Het is een keurige kamer met een eigen badkamer en voorzien van airco, een fan en een koelkast. Gastvrouw Maribel komt blijkbaar net onder de douche vandaan, te zien aan de handdoek om haar hoofd geknoopt. Het verblijf ziet er uitstekend uit en ik geef het nu al meer sterren dan het hotel in Havana. Even een kort praatje met Maribel over het ontbijt, gelukkig kan dat in het Spaans. Kan dat ontbijt om zeven uur 's morgens? Ja, dat kan en wat voor ontbijt ik wil. Ik zeg dat ik koffie en brood met beleg goed genoeg vind. Omdat ik me net als Claudia niet helemaal lekker voel ga ik snel slapen. Het wordt een onrustige nacht, waarbij ik te vaak het toilet moet bezoeken.

Ecowalk in Viñales

Het ontbijt in 'Casa Maribel' is eenvoudig maar goed. Ik krijg een sapje, koffie, brood, kaas, boter en fruit. Ik zit alleen aan tafel op de patio, omdat Claudia nog wil uitslapen voor haar herstel. Vanuit het dorp klinkt het geluid van kraaiende hanen, babbelende burens, fluitende vogels en soms een blaffende hond. Een verademing in rust vergeleken met het drukke Havana. Na het ontbijt is er nog wat tijd over voor we met de groep vertrekken en ik blijf op de patio nog wat zitten schrijven en luisteren naar de dorpsgeluiden. Ik voel nog steeds een onbestemd gevoel in mijn buik en ik maak me enigszins zorgen over het verloop van de komende wandeling. In mijn rugzakje stop ik voor de zekerheid een kleine rol toiletpapier.

Cadeca

Gezamenlijk lopen we naar het centrum van het dorpje Viñales. Gelukkig is er in dit dorp, dat groter is dan ik verwachtte, ook nog een bank. We stoppen bij de 'Cadeca', er zijn meer mensen in de groep die dringend geld moeten wisselen. Het is een klein kantoor en er staan slechts een paar mensen buiten voor de deur te wachten. Een bewaker ziet er op toe dat er steeds niet meer dan twee klanten binnen zijn. Een klant eruit, dan pas de volgende naar binnen. Zo gaat dat in Cuba bij alle banken. Net op het moment dat ik aan de beurt ben en al binnen sta, gaat binnen in het kantoor het licht uit en valt de airco stil. Het valt niet mee om geld te wisselen, want zonder stroom en computer is geld wisselen niet mogelijk vindt men. Dat het ook gewoon met een rekenmachine op batterijen kan heeft men blijkbaar nog niet bedacht. Vraag in Cuba nooit "waarom?". Teleurgesteld ga ik buiten op de stoep zitten. Al na een paar minuten gaat het licht weer aan en ik mag naar binnen. Direct wissel ik alle, ja alle, euro's die ik bij me heb om naar CUC. Die zeshonderd CUC zullen genoeg moeten zijn voor de komende weken.

Koffieshop

Op het dorpsplein ontmoeten we de lokale gids voor de eco-walk door de omgeving van Viñales. Op zijn advies gaan we eerst extra water kopen, want het is warm vandaag, zeker vijftig graden. De dichtstbijzijnde mogelijkheid voor het kopen van water is een soort banketbakker en koffieshop. Zelf vind ik dat ik aan mijn halve liter water genoeg heb. Een extra bezoek aan het toilet, voor de zekerheid, in deze koffieshop vind ik belangrijker. De wandeling zal zeker drie uur duren en het rommelt nog steeds in mijn buik. Dat de deur van het toilet niet op slot kan, past helemaal bij de Cubaanse situatie.

Koffieboer

De omgeving van Viñales is licht glooiend met landbouw, tabaksplantages, koeien, varkens en boerderijen. We krijgen uitleg over de bloemen en bomen, maar het kan me vandaag niet zo interesseren. Er loopt steeds een wit hondje met ons mee. Het beestje besnuffelt ons, of het loopt tientallen meters voor ons uit. In een armzalig rijstveld zie ik het hondje een gevechtshouding aannemen ten opzichte van enkele varkens en kippen in het rijstveld. Het lijkt wel of het hondje de taak heeft ongewenst gedierte uit het rijstveld te weren.

Op het programma van de wandeling staat het bezoek aan een boer die koffie verbouwt. Rondom een bouwvallige schuur met kieren tussen de oude planken staan enkele koffiestruiken. Onze lokale gids houdt een zeer beknopt verhaal over het oogsten van de koffiebomen. De Cubaanse boer staat er bij en lacht een beetje, waarschijnlijk denkt hij aan de tip in CUC's die hij verwacht.

De boer en zijn vrouw bieden koffie van hun eigen plantage aan, om te proeven. In de wachttijd dat de koffie klaar is, krijgen we een demonstratie van een zeer antieke koffiemolen en een pre-historische koffiefilter van katoen. De boerin komt met de zeer kleine koffiekopjes op een dienblaadje aan. Op verzoek wil de boer er best nog een scheut rum indoen. Zittend op een bankje in de schuur bekijk ik het geheel en laat de koffie aan me voorbij gaan. Stilletjes hoop ik dat we snel weer verder zullen gaan lopen. Het witte hondje dartelt ook weer mee.

Ossen

Het is een makkelijke tocht door de landelijke omgeving, in de verte zie ik de bekende mogotes. Deze merkwaardige bergjes lijken op begroeide steenpuisten die in deze valleien zo uit de bodem geschoten zijn. Er schijnen ook grotten te zijn en ondergrondse rivieren, maar daar komen we vandaag niet aan toe. We passeren gemoedelijke varkens luierend in de modder en gevaarlijke uitzierende ossen herkauwend en met een touw vastgebonden aan de boom. Het is een makkelijk pad, alleen uitkijken voor alle hopen poep van al die paarden en ossen die hier rondlopen.

Tabaksboer

Viñales staat bekend als een belangrijke gebied voor de oogst van tabak, dus een bezoek aan een tabaksboer ontbreekt niet. De grote schuur lijkt voor een deel volledig ingericht te zijn op de ontvangst van groepen bezoekers. De tabaksboer geeft een beknopte uitleg over het zaai, groei en oogstproces van de tabaksplanten. We leren dat het akkerland eigendom is van de staat en dat het door de boer gepacht wordt. Het grootste deel, men zegt negentig procent, van de oogst moet aan de staat verkocht worden tegen een zeer lage opbrengst. Een kilo tabaksbladeren levert niet meer op dan een CUC, zeg maar een dollar. Het resterende deel van de oogst mag de boer houden voor eigen gebruik, dus tien procent, maar dat schijnt in de praktijk vaker twintig procent te zijn. Van dat deel fabriceert de boer zelf sigaren die in eigen beheer verkocht worden. Ik begrijp dat juist de verkoop van die eigen gemaakte sigaren de belangrijkste bron van inkomen voor de boer is. Uiteraard volgt na de uitleg een demonstratie van het rollen van een sigaar en de liefhebbers kunnen een sigaar roken om te proberen. En natuurlijk heeft de boer sigaren te koop, tien stuks voor vijftientwintig CUC. Ik heb geen idee van de kostprijs van sigaren, maar ik begrijp wel dat het voor deze boer lucratieve handel is. Ondertussen wordt het in de duistere schuur benauwd door de dichte sigarenrook. De enige ventilatie is een klein deurtje en de kieren tussen de planken. Het wordt me binnen te benauwd en buiten zittend op een stoeltje in de frisse boeren lucht hoop ik

dat we snel verder lopen. Het duurt nog lang voor alle verkopen van de sigaren afgerond zijn, ik voel nog steeds geen toilet aandrang, maar toch ben ik blij dat we verder kunnen. Nog een half uurtje tot aan de bus zegt de gids. Hoezo bus? We zijn toch lopend?

Siësta

Er volgt nog een onverwachte stop op deze wandeling bij een uitspanning op de grens met het dorpje Viñales. Ze hebben in deze hut voornamelijk alcoholische dranken en cocktails. Voor een glas 'limonada' moet ik maar liefst 2 CUC betalen. Het blijkt gewoon ranja te zijn, ik hoop maar dat ze het van bronwater uit een fles gemaakt hebben en niet van kraanwater. Vlak voor de hoofdstraat zie ik onze bekende bus klaar staan voor de groep. Inderdaad, we zouden na de wandeling naar een eco-restaurant ergens op een berg gebracht worden voor de lunch. Eigenlijk snap ik dat niet, want dit dorpje zit vol met ontelbare restaurantjes met lage prijzen. Hoewel, ik snap het wel, want het valt steeds meer op dat we consequent naar vrije dure restaurants gereden worden, waarvan de eigenaar overduidelijk een goede kennis is van onze Cubaanse gids. Ik zeg tegen de groep dat ik me nog steeds niet lekker voel en loop alleen terug naar de 'casa'. Op eigen gelegenheid moet ik de weg uit mijn geheugen terugzoeken. Een adres, of een straatnaam, ken ik niet, alleen de voornaam van de gastvrouw. Als ik er op basis van mijn eigen oriëntatievermogen bijna ben wordt de lucht snel donker en beginnen de eerste zware regendruppels te vallen. Als de bui aanzwelt tot een tropische regenbui, pas dan herken ik met zekerheid weer het weggetje vol met kuilen en gaten in het asfalt dat naar het pleintje met onze casa leidt. Al behoorlijk nat bereik ik mijn kamer en trek alle natte kleding uit en spoel onder de douche het zweet van de wandeling van me af. Wat volgt is een lange siësta tot maar liefst vijf uur 's avonds. Bij een lichte kwaal geloof ik stellig dat rust de beste genezing geeft.

Banketbakker

Tegen de avond valt het mij pas goed op dat er in het dorp ontzettend veel restaurants en barren zijn. Ook veel meer toeristen dan ik ooit verwachte, zie ik in dit dorp rondlopen. Rond zes uur 's avonds is het nog zweterig heet. Op het eerste terras waar ik onder de schaduw van een parasol plaatsneem, hebben ze geen Cola, doe dan maar 'aqua con gaz', zeg ik. Een keus voor een eetgelegenheid is snel gemaakt. Op een rustig terras op een hoek bestel ik een gerecht met kipreepjes voor slechts enkele CUC's. Hier hebben ze wel Cola. Als je last van buik en maag hebt is het drinken van Cola een goed geneesmiddel, dat is al decennia lang mijn stelling. Vanaf dit hoekje observeer ik het verkeer op het kruispunt. Een constante stroom van paard en wagens, tractors met aanhanger, oldtimers, fietsers, bussen, vrachtwagens met open laadbak en afgeladen met Cubanen, elektrische scooters, een oude DAF en natuurlijk toeristen. Ter afsluiting neem ik nog een 'café con leche' op die hoek bij die banketbakker en koffieshop. Het is een mooie zwoele avond en het was een mooie dag met een leuke wandeling. Maar toch ga ik vroeg naar bed in de verwachting dat ik me morgen wat beter voel.

Viñales, stranddag

Gastvrouw Maribel is vandaag laat met het ontbijt. Ze verschijnt pas, met verontschuldiging, als Claudia en ik al een tijdje op de patio aan de eettafel zitten. Ondertussen worden we vermaakt door de hond van het huis die erg vriendelijk is. Als Maribel slaperig uit haar privé vertrekken komt, wordt de hond teruggestuurd naar een ander deel van de patio achter een deur met siertraliën. Een enigszins gehaast ontbijt wordt het en net op tijd klaar voor het vertrek om acht uur met de bus naar het strand van Cayo Jutías. Toch nog een bus vol gekregen nadat eerder de belangstelling in de groep matig was. De rit van twee uur gaat over een mooie route met slechte wegen. Er staan geen richtingsborden en toch neemt de chauffeur de vele afslagen blijkbaar uit het hoofd. Er is nauwelijks ander verkeer op deze zondagmorgen. Door het lager worden van de vegetatie langs de route begrijp ik dat we de kust naderen. Even later wat houten bouwsels, een doodlopende weg en een bord 'Cayo Jutías'. We installeren ons onder een groepje palmbomen op de strandbedden die nu nog in overvloed beschikbaar zijn. Straks zal men langskomen om de huur van anderhalve CUC voor de hele dag voor de strandbedden die de hele dag gebruikt kunnen worden.

Cayo Jutías

Het zeewater is aangenaam warm en ik herinner me nog de zwemslagen. Veel langer dan twee uur houd ik het nooit vol op een strand. Ik ga op zoek naar een Cola in één van de twee strandbars. In de eerste strandtent vraag ik om een Cola, maar ze hebben alleen Fanta, ook goed. "Hebben jullie ook iets te eten?" Ik krijg een menukaart en wijs een broodje met ham aan. Nee, broodjes hebben ze niet en ik word verwezen naar de andere strandtent. Met de Fanta in de hand sjok ik naar het andere strandbarretje. Hier is een flink brood met ham voor twee CUC geen probleem. Even later begrijp ik dat het ene gebouwtje een restaurant met bediening is en het andere een eenvoudig afhaalbuffet.

Het valt me op dat vele Cubanen volledig gekleed het water in gaan, zowel mannen als vrouwen. Een nieuwe trend? De resterende tijd zit ik uit in één van de strandtenten met nog een blikje Fanta. Nog zo'n drie uur wachten. Ik staar wat voor me uit en hoop dat het later wordt. Ondertussen vraag ik me af waarom we per persoon vijftientig CUC moesten betalen. Het loon van de chauffeur loopt voor vandaag gewoon door en bovendien ligt hij vandaag ook op het strand. Die vijftien maal vijftientig CUC is toch een veelvoud van de extra kosten aan diesel voor de bus? Ik verwacht dat een groot deel van dat bedrag in de eigen portemonnee van de chauffeur en de gids verdwijnt. Als compromis is een vertrektijd van kwart over vier afgesproken, ik ben blij dat we weggaan en terug rijden naar Viñales.

Diner

Op mijn kamer in het huis van Maribel schud ik het zand uit mijn spullen en neem een douche. Mijn badkamer grenst aan de keuken met daar tussen een ventilatieraampje. Vanuit de keuken roept Maribel naar mij: "diner is ok". Ik weet niet zeker wat ze bedoelt, het gaat goed met het

diner, of het is al klaar. Ik ga uit van het laatste. Met enige spoed kleed ik mij aan. Als ik op de patio kom, begint Maribel direct de tafel te dekken en ze klopt op de deur van Claudia. Wat er op de tafel gezet wordt is overvloedig. Voor ieder een bord met een flinke gebraden kippenbout en aardappelkoekjes. Voor ons beiden een schaal rijst, een kom met een stevige groentesaus met erwten en wortelen en dan nog een schaal met guave. Het is echt te veel. De kippenbout eet ik maar voor de helft op, hoewel het uitstekend bereid is. Uit de schalen met rijst en saus neem ik zoveel mogelijk om de gastvrouw te plezieren. Maar meer kan ik echt niet op.

Patio

Als het eten gedaan is, zien we aan de andere kant van de heg twee andere dames uit het reisgezelschap die in een naast gelegen huis logeren. Ze komen onze casa bekijken en met z'n vieren nemen we plaats in de vier schommelstoelen op de patio. Mijn buurvrouw trakteert op een biertje uit de koelkast op haar kamer. Er volgt een diepgaand gesprek dat begint met ieders dagelijks werk en eindigt bij het spiritisme. Dit onderwerp vind ik wat zwaar en rond tien uur wens ik de drie dames op de patio een goede nacht. In mijn kamer zet ik de fan aan, om de muggen te verjagen, maar ook om de geluiden vanaf de patio niet te horen, waar de discussie nog steeds doorgaat.

Casa Maribel y Carlito, dos habitaciones independientes

Van Viñales naar Cienfuegos

Het wordt een lange reisdag, maar ik voel me vandaag iets beter na een nacht zonder onderbrekingen voor de badkamer. Bij het ontbijt eet ik niet al te veel en beperk me tot één kop koffie. Claudia en ik nemen afscheid van de gastvrouw Maribel en we betalen de rekening voor het gebruik van de inhoud van de koelkast en de 'verplichte' fooi. Stipt om acht uur rijdt de bus richting Cienfuegos, de volgende overnachtingsplaats.

Onderweg

Na vier uur rijden, jawel met een korte koffiестop, stoppen we bij een groter wegrestaurant. Vele andere toeristenbussen stoppen hier ook en dus is het druk in het restaurant. Er zijn twee mogelijkheden, een lunchbuffet voor twaalf CUC, of een sandwich voor vijf CUC. In een uitgebreid buffet heb ik geen trek, dus ik sluit aan achter de lange rij die voor het kraampje met de sandwiches staat. Het duurt lang, omdat als iemand een gebakken ei, of een omelet wil, de hele rij daarop moet wachten. Er is maar één persoon die alle broodjes maakt. Een broodje ham gaat snel, maar voor een broodje ei moet een paar minuten gewacht worden voor de volgende geholpen wordt. De hele rij wacht mee. Het zij zo, dit is Cuba. Omdat ik geen saus of mayonaise wil, is mijn broodje ham heel droog en nauwelijks weg te krijgen. Halverwege mijn gevecht met het broodje voel ik weer aandrang en ik vlucht naar de toiletten dertig meter verder. Als ik terugkom ligt het halve broodje er nog en ik besluit het zo te laten. Het is druk, warm en benauwd in het restaurant en ik ben blij dat ik de koele bus weer in kan voor de rest van de rit naar Cienfuegos.

Politiek

Onderweg naar Cienfuegos houdt gids Abel een uitgebreid verhaal in de bus over het politieke stelsel in Cuba. Abel is geen aanhanger van het beleid van de staatsregering. Deze mening kan hij niet openbaar maken, slechts in een besloten groep zoals dit reisgezelschap. Het zou zijn baan kunnen kosten als hij zijn meningen bij zijn kennissen of zijn werkgever zou uiten. Er zijn meer anders denkenden, daar is de Staat niet bang voor. Wel als die anders denkenden zich zouden groeperen en er leiders uit zouden ontstaan. Zo niet, dan zijn de personen met verlichtende ideeën slechts kruimels die genegeerd kunnen worden. Volgens onze gids is deze Staat naar buiten toe een communistische partij, maar in werkelijkheid een militaire dictatuur. Van het volk wordt verwacht dat men instemt met alle politieke beslissingen. Bij een stemming over een referendum is het enige mogelijke antwoord: "yes". Velen denken "no", maar durven er niet voor uit te komen. Het verhaal gaat verder over het economische systeem met de twee geldstelsels, de peso en de CUC en dat is de afkorting voor 'Cuban Convertible Peso'. De meeste werknemers zijn in dienst van de Staat en krijgen een schamel loon uitbetaald in peso's. Net niet genoeg om er van te leven. Nauwelijks genoeg om de vaste kosten, zoals de huur en de meest essentiële levensmiddelen te betalen. Daarnaast krijgt men een bonnenboekje, een libreta, waarop in de staatswinkels een rantsoen van de basis levensmiddelen kan worden verkregen, mits aanwezig. Voor luxere aankopen is men aangewezen op het verkrijgen van CUC's, in koers gelijk aan de Amerikaanse dollar. Hoog opgeleide Cubanen zoals docenten en artsen werken er vaak in de avonduren bij voor een redelijk inkomen en om hun gezin te onderhouden. Het is niet vreemd als een arts 's avonds nog als taxichauffeur werkt. Het toerisme is in de laatste decennia één van de belangrijkste

inkomensbronnen en menigeen verdient wat bij in het toerisme. Of door het ontvangen van fooien in CUC's, of door het creatief handelen met goederen en diensten. Later op de reis zullen we dat zelf ervaren, hoe we enigszins uitgebuit worden en waarbij de CUC's ontegenzeggelijk in de privé portemonnees verdwijnen.

Museo de Giron

Op de lange rit naar Cienfuegos stoppen we nog enkele keren, en de eerste daarvan is bij Varkensbaai, of Bahía de Cochinos, zoals het officieel heet. Op 17 april 1961 woedde in dit gebied een verbeten strijd tussen de Cubaanse strijdkrachten en een klein invasieleger dat, gesteund door de Verenigde Staten, een eind wilde maken aan de revolutie. De invasie begon om twee uur 's nachts met landingen op het strand van Playa Girón, terwijl parachutisten in het achterland werden gedropt. Op het verlaten pleintje in Playa Girón is het museum een 'must' voor iedere toerist op doorreis. Een vliegtuig dat nog resteert van de gevechten is als monument op het plein

voor het museum geplaatst. Het museum is een eenvoudig rechthoekig laag gebouw en bestaat uit twee delen. In de zaal aan de rechterkant van de ingang zien we aan de hand van foto's en tekstpanelen een beeld van Cuba vóór de revolutie. Playa Girón was toen een uithoek en over land alleen met een spoorlijn met de bewoonde wereld verbonden. In het andere deel, de linkerzijde van het gebouw, is op stafkaarten het verloop van de strijd op 17, 18 en 19 april 1961 geschetst. In de vitrines zien we voorwerpen

en wapens uit die periode. Ik loop een rondje door beide zalen, maar ik heb nooit het geduld om in musea met volle aandacht alle tekstborden en foto's te bekijken. Al snel sta ik weer buiten en maak een foto van het vliegtuig dat voor het gebouw staat.

Krokodillen

Het zuidelijke deel van de provincie Matanzas, waar we nu rijden, wordt over de hele breedte ingenomen door het moerasgebied Ciénaga de Zapata. Dit natuurgebied is de natuurlijke omgeving voor krabben, reptielen en in het bijzonder voor krokodillen. Op de route door dit gebied komen we langs een krokodillen boerderij. Na een korte stemming in de bus wordt besloten ook te stoppen voor een bezoek aan 'Criadero de Cocodrilos'. Om de verschillende soorten krokodillen in stand te houden is na de revolutie deze krokodillen boerderij opgezet en het is nu tevens een toeristische attractie. Onderweg er naar toe horen we van onze gids in de bus al dat er twee voornaamste soorten zijn: de kaaiman en de Cubaanse krokodil, de Latijnse namen laten we hier maar achterwege. Die Cubaanse krokodil kan tot vier meter lang worden en een leeftijd van vijftientig tot dertig jaar bereiken.

We zien de krokodillen gesorteerd op leeftijd in open ruimtes met water, zand en schaduw doodstil liggen. Op iedere gazon hangt een bordje met de leeftijd van de dieren. De meeste dieren liggen met tientallen op een kluit onder een afdak in de schaduw. Ze liggen gezellig op en over elkaar. Vooral bij de kleine en jonge dieren lijkt het

meer op een kluit wormen. Pas bij de oudere dieren van meer dan tien jaar wordt het interessanter. Even wordt het spectaculair als een stuk vlees naar binnen gehengeld wordt, als demonstratie. Pas dan komt er beweging in de groep krokodillen. Slechts één beest doet een sprong naar het vlees, hapt en gaat rustig kauwend terug naar de groep. Persoonlijk vraag ik mij af wat ze doen als de krokodillen ouder worden. Verhangen ze de bordjes met de leeftijden op de kooien, of verhuizen ze de beesten?

Centrum Cienfuegos

Om alvast een indruk te krijgen van Cienfuegos stopt de bus in het centrum van Cienfuegos op het Parque José Martí. Maar ook omdat op dit plein wifi-access mogelijk is en om hiermee tegemoet te komen aan de internet verslaving van de meeste reizigers. Opmerkelijk is de rust die het plein uitstraalt, een groot verschil met de levendige pleinen in de andere grote steden. Dit komt vooral doordat de Paseo del Prado, een paar blokken verder, de grote ontmoetingsplaats is. Van de gids krijgen we drie kwartier om op eigen initiatief rond te kijken op het plein en de omgeving. Daarna zullen we verder rijden naar het hotel dat tweeënveertig kilometer verder ligt.

Nu ik weer op Parque José Martí sta, herken ik het weer van veertien jaar geleden. Ook toen was er gelegenheid om hier enkele uren rond te kijken. Ik herken weer het Teatro Tomas Terry, het mooiste gebouw van het plein, volgens mijn reisboek. Toen ben ik dat theater nog binnen gegaan en heb op het lege podium gestaan. Aan de andere zijde van het plein zie ik het overdekte terras waar ik toen geruime tijd gezeten heb, terwijl er een viermans Cubaans bandje speelde. Nu lijkt het terras gesloten te zijn.

Hotel Villa Guajimico

Na die rit van twee en veertig kilometer door niemandsland komen we aan bij de overnachtingsplaats voor twee nachten, Hotel Villa Guajimico. Toen, veertien jaar geleden ben ik hier ook geweest, maar ik herken het nog niet direct. Het bungalowparkje ligt aan de kust en is op een bergtopje gebouwd. Langs een omhoog slingerend pad van traptreden liggen de individuele huisjes. Het kost mij moeite om de bagage al die trappen op te krijgen. Ik voel me niet lekker na deze lange busreis. Daarom schakel ik toch maar één van de vele kruiers in die mijn tas en die van mijn buurvrouw met gemak omhoog draagt. Inderdaad 'mijn' bungalow met nummer veertig is van alle gemakken voorzien. Een royale kamer met twee brede bedden en een schone badkamer. Na het neerzetten van de bagage ga ik direct naar het restaurant waar ik de anderen weer tref. Het restaurant is overdekt, maar aan drie zijden open. Een keurig gedekte tafel met rood tafelkleed voor twintig personen staat klaar en de bedienden wachten achter de opschepbakken van het buffet. Er is volop keus, maar vanwege mijn rommelende buik en maag houd ik het bij soep en een klein bordje kale spaghetti. Na het diner ga ik toch maar vroeg naar bed in de comfortabele bungalow.

Doelloze dag in Cienfuegos

Bij het ontbijt let ik er op dat ik heel licht eet, slechts wat fruit en een gekookt ei. De koffie is slecht, waarschijnlijk is in de koffiemachine het koffiepoeder op. Hierbij laat ik het voor de rest van de dag wat betreft voedsel, eerst moet mijn inwendige machine tot rust komen. Met de bus gaan we weer terug naar Cienfuegos. Het lijkt wat onlogisch om een hotel 42 km buiten die stad te hebben en dus 84 km extra te moeten rijden. Misschien heeft het te maken met te dure hotels in de stad die het budget van de reis zouden overschrijden. Weer parkeert de bus bij het Parque José Martí. Er ontstaat een lange discussie in de bus, vlak voordat we uitstappen, over de verblijfsduur in deze stad. We sluiten een compromis, om half drie gaat de bus weer terug. Tot die tijd hebben we vijf uur de tijd om de stad op eigen gelegenheid bekijken. In eerste instantie ben ik blij met deze vrijheid om zonder de groep op pad te gaan. Het belangrijkste plein, Parque José Martí, is wel mooi, het is dan ook het enige dat ik me van veertien jaar geleden kan herinneren. Maar wat is er verder dat ik toen niet gezien heb? Als ik goed nadenk zijn we toen alleen maar even gestopt in Cienfuegos, het plein, het theater en een terras bekeken en dan door naar het hotel. Zeker zijn we niet de volgende dag terug geweest voor een langer bezoek.

Wandelen

De gids heeft naar de boulevard verwezen als zijnde een belangrijke winkelstraat. Bij een boulevard denk ik in eerste instantie aan een wandelpromenade langs de kust. Hier blijkt het een autovrije winkelstraat in het centrum te zijn met vele luxe winkels. Het geeft een drukte en een herrie van het Cubaanse winkelende publiek waar ik niet aan kan wennen. Voorlopig heb ik hier weinig te zoeken en ik ga snel verder naar het einde van die 'boulevard'. Daar, aan het einde, is de kruising met de 'Paseo del Prado', de hoofdstraat die van noord naar zuid loopt. Onder de balkons en balustrades aan beide zijden kun je in de schaduw lopen. Het is wel nodig om goed op te letten op alle op- en afstapjes. Een keer struikel ik over een richel die ik niet zag en ik val languit op de gladde stenen van het plaveisel. Juist door die gladde stenen loop ik geen beschadigingen op. Ik loop richting het zuiden, waar volgens de kaart de Prado over gaat in een echte boulevard langs het water. Daar verwacht ik minstens een terras. Als ik na een kwartiertje deze boulevard en de waterkant bereik, wordt het alleen maar kaler en ongezelliger. Dan keer ik om en loop de zelfde route terug naar het grote plein. Eenmaal passeer ik nog een broodjeszaak, met een openbaar toilet. Voor de zekerheid maak ik een toiletstop. Ook hier kan de deur weer niet op slot, maar daar ben ik de afgelopen dagen makkelijk in geworden. Op de hoek van het Parque José Martí is een groot café en ik bestel er een Cola. Ik blijf er een poosje zitten om na te denken wat ik nu zal gaan doen. Toch maar eens kijken of de kathedraal nu open is. Helaas zijn de deuren gesloten. Op de trappen zitten Cubanen niets te doen. Ik loop recht door en zo kom ik op een ander deel van de winkelstraat. Hier geen luxe winkels, maar kramen met souvenirs. In de verte zie ik gekleurde parasols en ik vermoed de aanwezigheid van een terras. Inderdaad het is een terras met houten bankjes en een wagen met cocktails en refrescos. Toevallig zitten er drie medereizigers op een bankje en ik schuif aan. Het pleintje grenst aan het water. En er is een steiger die zee inwaarts loopt. Om te zien of het een foto waard is, loop ik de steiger op. Aan het eind staat een kunstwerk dat een gigantische bril voorstelt, gemaakt van tractorbanden en oud ijzer. Toch maar geen foto. Dan maar weer terug naar Parque José Martí.

Toevluchtsoord

De kathedraal is nu wel open en vanuit het zonovergoten plein ga ik de donkere ruimte van de kerk binnen. Een kerk zo somber en lelijk is als deze heb ik nog nooit gezien, het is kaal en er zijn geen enkele versieringen. Verder is er niemand binnen en ik sta snel weer buiten. Het café op de hoek bij het verzamelpunt wordt mijn toevluchtsoord. Gelukkig tref ik hier binnen nog twee medereizigers die er al een poosje zitten en ook uitgewandeld zijn. Nog anderhalf uur wachten totdat de bus ons terug brengt. Het personeel in dit café is uiterst langzaam en niet gemotiveerd om klanten snel te bedienen. Eenvoudig zwaaien naar de obers werkt niet. Het wordt niet gezien of genegeerd. De elektriciteit is ook weer uitgevallen, zodat koffie bestellen niet mogelijk is. Dat je ook koffie kunt zetten met een keteltje water op gas is men blijkbaar vergeten. Dan maar weer een Cola bestellen, de zoveelste van vandaag, maar het schijnt goed te werken tegen buikklachten. Maar ook de Cola is op, dan wordt het een Sprite.

Geen piano

Voordat de bus ons weer naar het hotel, gelegen op de 42 km afstand van Cienfuegos brengt, eerst nog een bezoek aan 'Punta Gorda', de zuidelijkste punt van Cienfuegos. Hier staat het Palacio de Valle. Het kasteeltje is gebouwd in 1872 in de Moorse stijl en lijkt geïnspireerd te zijn op de architectuur van het Alhambra in het Spaanse Granada. Het is dan ook werkelijk een prachtig gebouw met torentjes en erkers. De vorige keer dat ik er was zat er in de hal een wat oudere mevrouw te zingen en zichzelf te begeleiden op de piano. Volgens de boeken was dat Carmencita, de directe nicht van de Nationale dichter Guillén. Met veel verve bracht ze bekende Cubaanse liederen ten gehore. Haar afbeelding staat zelfs op de omslag van het reisboek over Cuba uit 'De Trotter' serie. Ik had gehoopt haar opnieuw hier te zien zitten achter de piano. Helaas in de hal is er nu een verdrietig lege plek op de plaats waar vroeger de piano stond. Nu mis ik haar, maar ze was tenslotte al op leeftijd.

Vasten

Terug in het hotel is er nog tijd genoeg over om naar het zwembad te gaan. Een deel van de groep gaat in de namiddag een begeleide bergwandeling naar enkele grotten doen. Vaag herinner ik mij dat ik die wandeling veertien jaar geleden wel gedaan heb. Nu voel ik me nog steeds niet lekker en ik blijf rustig bij het zwembad.

In verband met mijn ingewanden, heb ik besloten om een dag helemaal te vasten. Als de rest naar het uitgebreide dinerbuffet gaat, wandel ik naar mijn bungalow voor een lange nacht slapen.

Van Cienfuegos naar Trinidad

Deze ochtend, na een dag vasten, voel ik mij wat beter. Ik neem een licht ontbijt met een beetje brood, een ei en wat fruit. Omdat we pas 's middags vertrekken, gaat een groot deel van de groep 's morgens snorkelen. De boot lijkt bij het hotel te horen en ligt in de baai aan de voet van het bergje. Vandaag zijn er veel zieken met maag en darmklachten, uitslag met rode vlekken, een zonnesteek en een verwonding opgelopen bij de wandeling gisteren door een botsing met stalactieten in de grot. Zelfs de chauffeur heeft klachten in de buikstreek. Terwijl er gesnorkeld wordt, verblijf ik in en naast het zwembad. Vanuit de bar klinkt swingende Cubaanse salsamuziek. Niet te hard, net goed.

Sandwich

De lunch voor slechts zes CUC wordt vandaag geserveerd in de bar bij het zwembad. Blijkbaar zijn wij als groep nog de enige gasten in het hotel, want de grote groep Franse toeristen is weg. Dus daarom blijft het grote restaurant deze middag gesloten. De sandwich die ik krijg heeft taai brood, is veel te dik met ham belegd en de kaas begint al te smelten. Ik eet alleen de er om heen liggende aardappelschijfjes op, de sandwich zelf vind ik niet eetbaar.

Het vertrek is aanstaande en moedig begin ik mijn tas de trapjes richting de parkeerplaats beneden te dragen. Een 'bell boy' ziet mij zwoegen en ziet ook de mogelijkheid om een CUC te verdienen. Met gemak draagt hij mijn tas naar de bus onderaan de trappen bij de baai. Ik sjok er achteraan. De warmte en een lege maag ontnemt mij alle energie.

Drie eenheid

De rit naar Trinidad duurt maar een klein uur. Onderweg legt de gids uit dat de betekenis van Trinidad letterlijk 'drie eenheid' is. We zullen in dit karakteristieke stadje niet in een hotel logeren, maar weer in 'casas particulares'. Na de korte rit parkeert de bus op een pleintje in een buitenwijk van Trinidad. Hier staan de gastvrouwen van de casas al te wachten. Samen met Jeroen ben ik ingedeeld bij mevrouw Djoenitska. Haar huis is vlakbij, nog geen honderd meter verder in Calle Cienfuegos op nummer 31A. De ingang is een heel smal deurtje en daarachter een hele steile en smalle trap omhoog. Ik worstel om samen met mijn tas boven te komen. Mijn kamer is met gevoel voor kitsch ingericht, veel franje, broderie, roosjes en schilderijtjes. De badkamer is ruim en schoon. Alles werkt, er is licht, airco en een fan. In de woonkamer staan schommelstoelen bekleed met rood fluweel en er is een balkon ook met schommelstoelen en uitzicht over de straat. We hebben twee uur rust voordat we ons weer op de ontmoetingsplaats kunnen gaan melden voor een stadsoriëntatie onder leiding van gids Abel. Alle andere reizigers zitten in pensions heel dichtbij, ernaast of in dezelfde straat.

Kinderkopjes

De stadswandeling door Trinidad brengt ons via Plaza Céspedes naar Plaza Mayor en hier herken ik het weer van veertien jaar geleden. Wel herken ik al veel eerder op de wandeling de typische bouwstijl van Trinidad. Fel gekleurde huizen in geel, blauw, roze of groen met hoge ramen afgewerkt met kunstig siertraliewerk. Ook de kinderkopjes bestrating met smalle stoepen die zo kenmerkend voor Trinidad zijn, komen bekend voor. Al die keitjes maken het comfortabel lopen lastig. Veel sneller dan slenteren over de keitjes gaat niet. Het maakt dat je het wandeltempo aanpast aan de temperatuur. Bij de enige ATM staat een rij wachtenden van tientallen meters. Voor alles wat je nodig hebt moet je in de rij staan en geduld hebben, dat is in Cuba de dagelijkse gang van zaken.

Free time

Het Plaza Mayor is echt het gezicht van Trinidad, met het parkje, de kerk en de museums. We worden gedirigeerd naar de bar Cancháchara, een markante café dat genoemd is naar een drankje met rum, honing en limoen, aangelengd met water. Het is druk in de half overdekte bar op een binnenplaats en de livemuziek is overheersend hard. Vanaf hier krijgen we 'free time' om op eigen gelegenheid rond te kijken in Trinidad. De opdracht is verder: straks verzamelen om tien voor zeven op het Plaza Mayor.

Drollen

Ik loop wat rond en ik herken weer de gelegenheden waar ik toen geweest ben. Zoals het Casa de la Trova waar nu een muzikband zit te repeteren en een restaurantje waar ik toen geluncht heb. Op het pleintje achter Plaza Mayor is Casa de la Musica, een muziekcafé in de openlucht en daar voor de opgang van een tientallen meters brede trap. Hier op dit plein is het enige wifi-access punt van het hele stadje en zo tegen het einde van de middag lijkt het wel of alle aanwezige toeristen zich hier op deze traptreden verzamelen om gebruik te maken van de wifi toegang. Het enige vervoer in het autovrije centrum van dit stadje lijkt paard en wagen te zijn. De koetsiers rijden

stapvoets over de keitjes op zoek naar toeristen die een ritje willen. Het stadje is schoon en dat komt mede door de drollenopvangzak die achter de kont van ieder paard hangt.

Salsadans

Volgens afspraak brengt de gids ons op de afgesproken tijd naar een restaurant dat hij voor ons gereserveerd heeft. We volgen hem naar een straatje achter de kerk. Voor een gebouw dat er meer als een museum dan als een restaurant uitziet, stoppen we. Het gebouw dateert volgens het opschrift uit het jaar 1514. Op de stoep speelt een orkestje soepele salsamuziek. Een koppel, gekleed in wit en rood demonstreert op professionele wijze de kunst van het salsadansen. Onze groep krijgt op straat een glaasje likeur aangeboden. Als de muziek stopt, wordt het mij pas duidelijk dat we voor het gereserveerde restaurant staan. Eenmaal binnen word ik overrompeld door het interieur. Een paar overdadig gedekte tafels domineren de aanblik. Aan het plafond hangen kroonluchters met een goud glanzend licht. De tafels staan overdreven vol met een antiek Engels servies, een viervoudig bestek en bij ieder couvert vier kristallen glazen. Een katoenen servet in een servetring maakt het af. Midden op de tafel staan

brandende kaarsen. Ik vraag me af wat het prijsniveau van dit restaurant is met z'n overdreven luxe. Als even later de menukaart komt, vallen de prijzen mee, zo'n zestien CUC voor een hoofdgerecht. De muziekgroep stelt zich nu binnen op en het danskoppel staat weer klaar. Bij het tweede nummer nodigt de dansdame, in het strakke rode rokje, een heer uit van de tafels om mee te dansen. De dansheer nodigt een dame uit het reisgezelschap uit. Zo gaat het een paar salsanummers door. Ik hoop vurig dat ik niet aan de beurt kom. Na vier nummers dansen, komen de eerste gerechten op tafel. De band verhuist naar een ander deel van het restaurant. Het lijkt op een perfect samenspel tussen keuken, bar en muziek.

Straatlantaarns

Het eten in dit exclusief lijkende restaurant valt mij tegen. Ik had als hoofdgerecht kipreepjes met ananas besteld, maar ik krijg een volledige kippenbout met een paar flintertjes ananas. Ernaast ligt een stukje gebakken banaan in schil en kleine stukjes paprika. Dat is het. Misschien had ik er nog rijst of zo voor drie CUC moeten bij bestellen. Weer komt de muziekband en het danskoppel terug. Maar nu worden gelukkig gasten van een andere tafel uitgenodigd om te dansen. De andere tafel van ons gezelschap heeft nog geen eten gehad. Als mijn tafel dan nog een nagerecht of koffie besteld, ontstaat er gemopper aan de andere tafel. Blijkbaar is de timing in de bediening hier toch niet zo perfect. Gespreid rekenen we af en als één van de eerste ga ik alleen op weg, terug naar het pension. Ik maak me zorgen of ik alleen in het donker de weg terug weet te vinden. Bij het licht van straatlantaarns bekijk ik de kaart en bestudeer de route. Op de straathoeken controleer ik bij het schaarse licht de straatnaambordjes. Ondertussen overpeins ik hoe ik thuis zou moeten komen als op dit moment de elektriciteit weer zou uitvallen. Eenmaal loop ik een blok te ver en met behulp van de kaart kom ik toch weer in de juiste straat terecht. Enigszins opgelucht, sta ik een kwartier later weer voor het smalle deurtje van nummer 31A in Calle Cienfuegos.

Vrije dag in Trinidad

Een groot deel van de groep gaat ergens in de omgeving van Trinidad een wandeling naar een waterval doen. Het zou eerst een stukje met de bus zijn, tegen bijbetaling van vijftien CUC en dan een paar uur lopen. Ik kies er voor om op eigen gelegenheid Trinidad beter te gaan verkennen. Watervallen zijn er op de wereld genoeg te zien.

Toren

De route naar het Plaza Mayor ken ik nu wel. Vanaf hier begint het autovrije historische centrum en is het strompelen over de antieke keitjes. Bij het Museum Romantica, naast de kerk op het Plaza Mayor, blijkt dat ik mijn rugzak moet afgeven om het museum in te mogen. Daar houd ik niet van en ik besluit verder te lopen. Even verderop is het stadsmuseum, of eigenlijk 'El Museo de la Lucha contra Bandidos', met de karakteristieke toren die zo kenmerkend is voor Trinidad. Voor slechts één CUC kan je het museum in en die toren beklimmen. Via smalle houten trapjes klim ik omhoog in de toren. Op de etages hangen de gietijzeren klokken die heel erg oud zijn. Ik zie dat er gaten in zitten en heel veel roest. Op de hoogste bereikbare etage is er door de open constructie een leuk uitzicht over het stadje Trinidad. Afdalend naar beneden zie ik dat er op iedere etage een verkoopster van kettingen, kralen en armbanden zich aan het installeren is. Ze kennen elkaar goed en babbelen in een niet te volgen rap Spaans.

Trappen

Op de trappen naar Casa de la Musica is een terras dat langzaam vol loopt op deze ochtend. De tafeltjes in de schaduw zijn het eerst bezet. Het duurt even voordat ik een ober waarneem. Merkwaardig, de ober draagt een menukaart met een koord om zijn nek. De bestellingen aan de andere tafels neemt hij op, maar mijn tafel wordt genegeerd. Misschien ben ik als enkele klant niet interessant genoeg. Impulsief sta ik op en ga op zoek naar de bar Cancháchara waar we gisteren gezeten hebben. Hier is het blijkbaar ook net geopend en er loopt meer personeel rond dan er gasten zijn. Koffie hebben ze niet, waarschijnlijk omdat de elektriciteit weer uitgevallen is. Dan bestel ik maar een Cola. Eén van de ronde tafels wordt uit het gangpad naar mijn bankje toegeschoven en de ober zet er een blikje Cola met een rietje op. Iemand van de huisband is op een dwarsfluit een melodietje aan het instuderen. Telkens weer hoor ik hetzelfde melodietje fluiten en langzaam gaat het steeds soepeler. Verder is er niets te beleven. Er zijn nog nauwelijks andere gasten en een paar obers zitten verveeld te kijken op een bankje. Dan ga ik maar even naar het toilet. Daar doet het licht het niet, zoals te verwachten was en ik blijf ook daar de fluitist nog steeds horen.

Koffie

De rest van de ochtend loop ik wat rond in de straatjes met de keitjes, op zoek naar foto onderwerpen. Eenmaal probeer ik nog eens het terras bij Casa de la Musica. Nu komt er zelfs een ober vragen wat ik hebben wil. Tegen beter weten in probeer ik het toch weer. "Koffie?" Nee, dat kan niet, dan maar weer een Cola. Het alternatief is een cocktail, maar daar vind ik het nog te vroeg voor. Ik denk na wat ik nog meer kan doen hier in Trinidad. Eigen weet ik het niet en ik besluit een siësta te gaan houden in de eigen 'casa'.

Weer buiten het gebied van de 'coble stones', in een enigszins afdalende straat, passeer ik een restaurantje op een hoek. Op de krijtborden staat het menu geschreven. Ze hebben kleine

maaltijden tegen lage prijzen. Terwijl ik die borden sta te bekijken, word ik aangesproken door een serveerster en dat geeft de impuls om toch naar binnen te gaan. Buiten beneemt de hitte mij alle energie en binnen lijkt het koel. Weer probeer ik koffie te bestellen. “Nee, dat kan niet, want er is geen elektriciteit”. Hoe zo? Ik voel de airco, zie fans draaien, bij de bar is er licht en hoor muziek. Goed, geef dan maar een Fanta. Om een klein gerecht te eten, bestel ik spaghetti, hoewel ik eigenlijk niet veel honger heb. Maar die spaghetti is zo ongeveer het goedkoopste op de kaart. Net als ik halverwege mijn toch net iets te volle bord spaghetti ben, valt pas echt de elektriciteit uit. Nu stopt de muziek en de fans komen tot stilstand. Hoe dat met die koffie zit, snap ik niet.

Siësta

Om een uur of half twee ben ik terug in mijn kitsch kamer in de casa. Gedurende een paar uur houd ik een siësta en val gemakkelijk in een diepe slaap.

Als ik zo tegen vier uur wakker word, vind ik het hoog tijd om opnieuw het stadje in te gaan. Op dit uur staat de zon op z'n best en is de bevolking het meest actief. Veel meer dan wat rondlopen, rondkijken, een paar foto's en even op de trappen bij Casa de la Musica zitten doe ik niet. Het plan is om zeker om half acht weer in het pension te zijn voor het door de gastvrouw bereide diner.

Groenten

Precies om half acht kunnen we, mijn medebewoner en ik, aanschuiven aan de eettafel in de woonkamer voor de gasten. Ondanks dat we gezegd hebben dat we geen kaas lusten, krijgen we als voorgerecht toch toastjes met gesmolten kaas. Het hoofdgerecht bestaat uit twee royale kippenbouten, per persoon. Ze smaken goed, maar één kippenbout is voor mij echt voldoende. Aan het bordje met de verschillende koude groenten durf ik niet te beginnen. Mijn maag en buik zijn nu net weer in orde. Pas als de gastvrouw uitgelegd heeft dat de groente gewassen is in gekookt water, durf ik het aan om wat van de groente te eten. Uit beleefdheid eet ik de tomaat en de komkommerschijfjes op. Het nagerecht is een roze puddinkje, van Saroma lijkt het wel en met een half cakeje.

Casa de la Musica

Omdat de avond nog jong is, besluit ik nog iets van het avondleven in Trinidad mee te gaan beleven. De wandeling naar het centrum van een kwartier is routine geworden. Mijn doel is weer het Casa de la Musica en te zien welke Cubaanse band er deze avond speelt op het openlucht podium. De trappen zijn afgezet met een lint en nu moet je een CUC entree betalen om verder te kunnen. Vlak voor het podium zijn alle tafels al bezet. Met zoeken en vragen vind ik nog een losse stoel op een mooie plaats voor het podium. Op het podium zijn al enkele in het rood geklede muzikanten aan het inspelen. Iets na negen uur zet de negen koppen tellende band in met swingende Cubaanse klanken. De in keurig zwart wit geklede oboers zwoegen zich een weg door de chaotisch staande tafels en stoelen. Een passerende ober vraagt aan mij wat ik wil drinken. “Fanta”, probeer ik zo duidelijk mogelijk boven de muziek uit te roepen. Hij verstaat of begrijpt mij niet goed en vraagt: “Cola?”. Ik knik maar 'ja', eigenlijk heb ik vandaag genoeg Cola gehad, eentje moet er nog maar bij. De muziek van de band is best aardig, alleen de zanger is moeilijk te verstaan. Het dameskoortje klinkt beter. Het jongetje van een jaar of tien, dat achter op het podium er bij danst vind ik nog het leukst. Voor het podium dansen enkele koppels uit het publiek, het ziet er professioneel uit. Het lukt mij om de hele set van een uur te blijven luisteren. Na deze set is er een pauze, de hoed gaat rond en de band speelt zachter en instrumentaal verder met een kleinere bezetting. Het is kwart over tien en ik vind het wel genoeg zo. Een mooi besluit van het bezoek aan Trinidad.

Van Trinidad naar Camagüey

De gastvrouw van de casa moet deze ochtend al vroeg weg, dus daarom heeft ze de zorg voor ons en voor het ontbijt overgelaten aan haar moeder. Deze oude vrouw spreekt geen Engels, maar murmelt in het Spaans. Haar zorg voor het ontbijt is er niet minder om. Opvallend is dat ze niet vraagt hoe we ons ei willen hebben, misschien is dat te veel werk, eieren bakken. Als ik na het ontbijt de laatste spullen inpak voor het vertrek, zit ze al klaar met een schrift en een pen voor de afrekening van de consumpties uit de koelkast op de kamer. We geven haar ieder een fooi van twee CUC boven op het te betalen bedrag. Mijn medebewoner van de laatste twee dagen helpt mij met het naar beneden dragen van mijn bagage over de steile en smalle trap. Op het pleintje honderd meter verderop staat de bus klaar en stipt om negen uur vertrekken we richting Camagüey.

Pottenbakker

Wat we volgens gids Abel zeker niet mogen missen is een bezoek aan een pottenbakkerij. Trinidad heeft een rijke cultuur met betrekking tot aardewerk. Nog in de gemeente Trinidad stoppen we bij de winkel en werkplaats van één van de vele pottenbakkerijen. In de winkel zien we kleurig uitgestalde vazen, borden, potten en kannen. Steeds met de versiering van de karakteristieke toren van Trinidad. In de showroom zit iemand op de demonstratie draaischijf klaar met een bonk klei. Ditmaal een demonstratie met de aandrijving van de schijf op voetkracht, omdat de elektriciteit weer uitgevallen is. Ik geloof het allemaal wel, al zo vaak een pottenbakker aan het werk gezien.

Suikerrietplantage

De volgende stop op de route is op twaalf kilometer vanaf Trinidad bij Valle San Luis. Hier bezoeken we de Torre Manacas-Iznagas, een 45 meter hoge toren in de Italiaanse renaissancestijl. Deze toren diende vroeger als uitkijkpunt om de slaven op de suikerrietplantages van de rijke familie Iznagas in de gaten te houden. Nu wordt er weer verdiend door de toeristen een CUC te vragen als ze de toren willen beklimmen. Ik herinner me deze karakteristieke toren nog van veertien jaar geleden. Maar toen was het pad er naar toe nog niet zo vol met marktkramen. De verkoopsters bieden allemaal de zelfde witte kleedjes en witte overhemden voor de verkoop aan. Helder herinner ik me ook nog het restaurant in het voormalige plantagehuis, toen hebben we er in mijn beleving lang gezeten voor een lunch. Nu krijgen we slechts twintig minuten de tijd om de toren en de omgeving te bekijken.

Sancti Spiritus

Tegen de middag stopt de bus in de plaats Sancti Spíritus. We kunnen even rondwandelen en beginnen bij de brug over de Yayabo rivier. Vooral de stadsmuren vind ik mooi, met de sculpturen en de indruk van kolossale scharnieren, waardoor het lijkt of hiermee de poorten van de stad gesloten kunnen worden. Deze stad Sancti Spíritus heeft mooie pleinen en boulevards. Opvallend zijn de gietijzeren klokken met daarop het jaartal 1514, het jaar dat de stad gesticht is door Diego Velázquez de Cuéllar. Het centrum van de stad lijkt heel relaxt en ik zie nauwelijks andere toeristen. We krijgen een half uurtje vrije tijd en spreken af bij een restaurant op het plein met de meest belangrijke kerk. Het wordt een rustige lunch, waarbij ik kies voor het 'kleine menu', dat bestaat uit een bord soep, salade en een sandwich.

Camagüey

Ons hotel in Camagüey staat in een niet interessante buitenwijk en ver van het centrum. Aan de buitenkant is het hotel groots en imposant. Binnen telt het tal van gebreken. De eerste aanblik binnen, de lobby, is goed. De receptie en zithoeken zijn keurig en het is er koel. De eerste tegenvaller is dat de lift het niet doet. Dan maar via de trappen naar de vijfde etage met een zware tas. De trapleuningen zitten los en dreigen er haast af te vallen. Bij mijn kamerdeur aangekomen blijkt de sleutel niet te passen of het slot weigert. Terwijl ik bezig ben met het slot, passeert onze chauffeur. Ik vraag hem om hulp, maar ook deze sterke, forse man krijgt de deur niet open. Met mijn tas ga ik de trappen weer af, terug naar de receptie. Ze geven mij een andere sleutel van een paar kamers verder op dezelfde gang. Die deur gaat zonder problemen open en de kamer is netjes en schoon. Toch vraag ik mij dan af hoe het met de vorige kamer gaat, hoe lang al gaat die deur niet meer open, hoe gaan de schoonmaaksters er mee om en vooral wat speelt er zich op die kamer af? Maar de airco doet het, er is water, de douche doet het. Helaas sproeit de douchekop niet, het water valt er uit met een harde straal. Ik maak een verkenningsrondje door het hotel en kijk naar het zwembad buiten. Het verbaast mij niet dat het maar voor de helft gevuld is en het beetje water dat er in zit is melkachtig troebel.

Avondmaal op het plein

Voor het avondeten brengt de bus ons als service naar het centrum van Camagüey, zonder extra bijbetaling dit keer. Na een korte wandeling door autovrije smalle straatjes, komen we op één van de belangrijkste pleinen, het Plaza San Juan de Dios. Eerst overweldigt de geweldige leegte op dit grote rechthoekige plein met z'n grijze bestrating. Aan de ene zijde de gelijknamige kerk, een strak vormgegeven wit grijs gebouw met een rechthoekige korte toren. Aan de overzijde van het plein een laag blauw wit gebouw dat het atelier van een beroemde kunstenaar blijkt te zijn. Op het bord aan de gevel staat; 'taller del pintor Joel Jover'. Daarnaast het zachtgele gebouw van het restaurant waar voor ons gereserveerd is. Dan pas valt de lange tafel op die buiten staat en voor 22 personen gedekt is. Een muurschild maakt duidelijk dat dit restaurant '1800' is. Bij schemerlicht wordt dit eerste saaie plein sfeervol door de mooie verlichting van de kerk en door het opengaan van de andere restaurants aan de andere zijden van het plein. De speelse honden die over het plein en tussen de tafels door rennen houden ons prettig bezig in de wachttijd op de drankjes. Het uitgebreide dinerbuffet dat binnen wacht is een prettige verrassing.

Van Camagüey naar Sierra Maestra

Stipt om zeven uur 's morgens gaat de eetzaal open voor het ontbijt. Ze hebben hier geen buffet, maar iedereen wordt persoonlijk, maar toch efficiënt bedient, zeker als je vroeg bent. Het enige dat je zelf moet doen is koffie tappen uit de tanks in de hoek van de zaal. Broodjes, fruit en een ei naar keuze worden aan tafel gebracht. Het is weer eens wat anders en het geeft mij een gevoel van rust en luxe.

Fietstaxi

Voor de geplande fietstocht met de fietstaxi's worden we eerst met de bus naar het centrum gereden. Op een plein waarvan ik de naam steeds vergeet, wachten we de komst van de bestelde fietstaxi's af. Ook al zo stipt, precies om negen uur, komt er een colonne van elf kleurige fietstaxi's rustig aangereden. Met tweetallen installeren we ons op het krappe bankje achter de fietser. Beleefd stellen we ons aan elkaar voor. Onze fietser heet Reinier en spreekt een paar woorden Engels. Ik verwonder me over de slechte staat van de fiets. Eigenlijk zie ik alleen maar verroeste onderdelen. Voor wat kleur is de achterzijde van ieder karretje kleurig beschilderd met vrolijke of soms merkwaardige afbeeldingen.

De ingewikkelde route door de stad Camagüey doet voornamelijk de belangrijkste pleinen aan, waar gids Abel steeds een praatje houdt. Het begint op het plein waar we gisterenavond gegeten hebben, het Plaza San Juan de Dios. Het grote grijze plein ziet er nu wat zonniger uit dan gisteren tegen de avond.

Brons

Mooiste plein vind ik het Plaza del Carmen, met de okergele kerk. Volgens Abel zou die kerk zeer symmetrische vormen hebben. Grappig zijn de bronzen beelden op het plein gemaakt door de kunstenares Martha Jimenez, die ook een atelier en winkel heeft in de straat vlak voor het plein. Haar bronzen beelden op het plein tonen gewone mensen bezig met hun dagelijkse bezigheden. Dus nu eens geen volkshelden of andere figuren uit de historie poserend in een statige houding.

Bijna tegenover haar atelier zien we de nauwkeurig uitgebeelde figuur van een man die een kar vol met waterkruiken voortduwt. Zo meteen passeert hij een groepje van drie bronzen dames op stoelen die in een levendig gesprek gewikkeld zijn. Er staat een vierde stoel klaar waarop je kunt gaan zitten en je dan mengen in het gesprek. Even verderop, schuin tegenover de kerk zit op een bankje een verliefd stel, ze hebben geen oog voor de kerk, alleen voor elkaar. Dan haast onopvallend zit op een volgend bankje een oudere man, geheel verdiept in de krant. Het lijkt heel echt en natuurlijk, maar alles is van brons.

Opgesloten

Op één van de volgende pleinen waar de fietstaxi's halt houden staat een kerk tegenover een fraai blauw wit gebouw. Er schijnt een bijzonder zilveren beeld in de kerk te liggen, zo wordt er gezegd. Snel ga ik nog even deze kerk binnen, op zoek naar dat beeld. Dat de kerk officieel gesloten is, heb ik even gemist. Het beeld vind ik niet in een snel rondje door de kerk. Als ik terugloop naar de poort van de kerk zie ik geen daglicht meer. De grote houten deur van de kerk blijkt gesloten te zijn. Even voel ik mij opgesloten in deze onbekende kerk, maar dan zie ik de ijzeren grendel op de

poort. Gelukkig krijg ik de grendel en de deur open en glij naar buiten. Op de stoep staan mijn medereizigers. "Ik riep nog dat de kerk dicht ging", zegt iemand. Niet gehoord.

Finish

De finish van de fietstocht, waarbij we niet zelf hoefde te trappen, is op een ander monumentaal plein. We geven ieder de fietser een CUC, maar onze Reinier lijkt dat te weinig te vinden. Hier vanaf dit moment krijgen we maar liefst anderhalf uur vrije tijd om zelf rond te kijken. Midden op het plein is een parkje met in het midden een indrukwekkend standbeeld van een man en een vrouw met een harpoen. Uiteraard is ook hier weer een kerk, met op de toren een beeld van een dappere strijder dat zich met het gezicht van het hart van het plein afgewend heeft. Dat is een ongebruikelijke manier om een beeld te plaatsen. Ik loop een rondje door de omliggende straten en kom dan toch weer uit op het zelfde plein. Het Café Cuidad lijkt me een goede plaats om even te zetten en uit de zon te zijn. De airco's en fans zorgen voor een prettig klimaat in de hoge ruimte van het café met z'n balken plafond. Ze hebben hier Café Americano en de beste 'sandwich' die ik tot nu in Cuba gegeten heb. Vanaf hier is het nog twee uur rijden voor we aan zullen komen in de bergen van de Sierra Maestra.

Sierra Maestra

Eerst blijft het landschap nog lang vlak en uitgestrekt. Dan doemen eindelijk bergen op ten teken dat we het gebergte van de Sierra Maestra naderen. Nu nog een nevelig berglandschap in de verte, maar snel stijgt de weg en passeren we mooie bruggen over valleien. Het hotel waar we naar toe gaan bevindt zich bij het gehuchtje Bartolome Maso. Het meest karakteristieke van dit plaatsje is

de suikerfabriek midden in het centrum. Een gehavend en roestig ijzeren gebouw met een hoge schoorsteen domineren het dorpsaanzicht. Ondanks de slechte staat waarin de fabriek verkeert is er volop productie. Naast het fabriekskomplex liggen spoorrails, wissels en staan er bruine wagons, ooit gebruikt voor het transport van de suikerrietstengels. Het is rond vijf uur 's middags en dat schijnt het einde van de werktijd te zijn. Arbeiders lopen de poort van het fabrieksterrein uit. Voor het vervoer van de arbeiders worden vrachtwagens gebruikt. Als we foto's

maken van de met mensen afgeladen trucks, geeft dat vrolijkheid onder de mannen. Ik krijg de indruk dat wij toeristen niet als indringers gezien worden.

Overboekt

Vlakbij Bartolome Maso is het hotel, het is weer een parkje met losstaande bungalows. De reisleiding gaat de groep inchecken in het receptiegebouwtje. Wij blijven in de bus wachten. Ze blijven lang weg, zou er een probleem zijn? Na een klein half uur wachten, komt de mededeling dat het hotel overboekt is. Een ander hotel ligt 70 km verder en dat is geen optie. Er zal geïmproviseerd moeten worden. Enkele single reizigers moeten op één slaapkamer en ook één van de gasten krijgt een bed dat bijgeplaatst wordt in de woonkamer van de 2 x 2 persoons bungalows. Zonder klagen accepteert de gemakkelijke groep de maatregelen. Door vanaf de bungalows via een lange trap tientallen meters omhoog te klimmen kom je op het plateau met het terras, bar, restaurant en het zwembad. Vanaf hier boven is er een leuk uitzicht over de omliggende vallei, met om acht uur 's avonds een prachtige zonsondergang.

Akoestiek

's Avonds eten we gezamenlijk in het restaurant aan een tafel voor twintig personen. Het is weer een standaard menu voor tien CUC met naar keuze, kip, varken, rund of kalfsvlees. Halverwege het eten betreedt een Cubaanse band van zes man de eetzaal. Er was al veel herrie in de eetzaal vanwege het harde beton en door het gebabbel van minstens twintig mensen. Dan lukt het de band dat nog te overstemmen, wat knap is met hun alleen akoestische instrumenten. Door die slechte akoestiek ontstaat er een geweldige herrie, waarbij de muziek niet tot z'n recht komt en je ook je tafelgenoten niet meer kan verstaan. Die herrie wordt me te veel, ik reken snel apart af en vlucht naar buiten. Op een stoeltje op het terras bij de bar en naast het zwembad zonder water wacht ik af tot de rest klaar is met eten. Ook bij de bar speelt stevige Cubaanse muziek, maar dat kan ik verdragen. Beter dan de herrie binnen in het restaurant.

Als iedereen klaar is met eten komt ook de Cubaanse band naar buiten en installeert zich op het terras. De muziek van de bar wordt afgezet en de band speelt de bekende Cubaanse traditionals. Hier in de openlucht klinkt het veel beter en zelfs uitstekend. Irritant vind ik het gedrag van mijn reisgenoten die maar door blijven praten, dwars door de muziek heen. Ook het gedrag van sommigen door met de rug naar de band te gaan zitten en bezig te blijven met hun mobiele telefoon vind ik onbeschoft. Rustig luister ik naar de band en vind het uiteindelijk jammer dat het optreden afgelopen is. Het wordt tijd om terug te gaan naar mijn kamer in de bungalow en de spullen klaar te leggen voor de tocht van morgen, de stevige wandeling naar Comendancia de la Plata.

Comandancia de la Plata

Een trektocht naar Comandancia de la Plata, het voormalige geheime hoofdkwartier van Fidel Castro en zijn compagnons tijdens de revolutie, dat is het hoogtepunt voor vandaag. Deze keer geen vervoer in een open vrachtwagen naar het startpunt, zoals toen, maar eerst met de eigen bus naar een hotel in het dorpje Santo Domingo. Dit grote bungalowpark ligt op een half uurtje rijden. Hoezo gisteren bij het inchecken en de overboeking, geen ander hotel in de buurt? Bij dit toch luxer uitziende hotelpark krijgen we water, frisdrank en een belegde sandwich uitgereikt. Weer de bekend keus tussen broodje kaas, broodje ham, broodje ham-kaas. De vegetariërs onder ons hebben het moeilijk. Het zit allemaal inbegrepen in de totaalprijs voor vandaag van 43 CUC. Er

werd gezegd dat we hier in Jeeps zouden overstappen, maar het blijken luxe taxi's te zijn voor zeven personen. Wat wel gelijk is aan die tocht van veertien jaar geleden, is dat we vanaf hier omhoog moeten via een slingerende weg met een hellingspercentage van 30 tot 40%. De steilste weg in Cuba is dit, wordt er gezegd. Het eindpunt van deze taxirit en het beginpunt van de wandeling is ook nog hetzelfde, Alto Naranjo op een hoogte van 950 meter. Wel staan er nu een tweetal houten gebouwtjes voor de bewakers van dit natuurgebied. Ook staan er nu keurige

richtingsborden en een kaart met de mogelijke wandelroutes. Voor de wandeling naar Comandancia de la Plata over een afstand van in totaal 6 kilometer wordt een tijd aangegeven van drie uur voor heen en terug. De lokale gids voor deze tocht legt aan de hand van de kaart op een houten bord de route uit en laat zien dat er in dit reservaat van de Sierra Maestra ook nog meerdaagse wandelroutes zijn uitgezet.

Het pad

Het begin van de wandeling door het schaduwrijke bosgebied herken ik nog. De allereerste honderden meters gaan gemakkelijk over een zachte bos ondergrond. Daarna komen de moeilijke meters, waarbij je al stijgend moet klimmen over stenen en niet moet struikelen over fikse boomwortels. Zo nu en dan steun zoekend aan een boompje en steeds behoedzaam verder stappend ploeteren we verder. Er ligt nu nauwelijks modder, vergeleken met veertien jaar terug. Soms is het even stappen over een stroompje water, maar echt heel vies word ik niet op deze wandeling. Wel loop ik voorzichtig om risico's te vermijden. Vaak moet ik even evenwicht zoeken bij het stappen en balanceren over en op stenen. Een enkele keer ga ik bijna onderuit, maar dan grijpt iemand die achter mij loopt het handvat van mijn rugzak vast. Het verhaal gaat dat Fidel Castro na de revolutie enkele malen terug geweest is naar zijn voormalig kamp Comandancia de la Plata, maar dan via een helikopter. Op de later leeftijd van Castro was dit pad te moeilijk.

Checkpoint

Halverwege is er een rustpunt op een open stukje grasland. Nu is hier een betonnen vloer gestort, een houten afdak er boven gebouwd en staan er stoeltjes klaar. Toen, veertien jaar geleden, was er op dit punt helemaal niets. Behalve dan die houten schuur, waar je toen je fotocamera verplicht moest achterlaten. Toen werd de indruk gewekt dat de locatie Comandancia de la Plata nog steeds topgeheim was en er daarom absoluut niet gefotografeerd mocht worden. Nu met de foto mogelijkheden van de kleine smartphones heeft men blijkbaar ingezien dat dit verbod niet te handhaven is. Nu zit er op dit punt, het 'check point' wordt het genoemd, een man aan een tafeltje met een geldkistje. Foto's maken mag nu, mits je een vergunning koopt voor 5 CUC. De mensen

met de grootste camera's kopen een vergunning. Gebruikers van een smartphone liften clandestien mee op die drie vergunningen die we met z'n allen kopen.

Het graf

Omdat ik behoedzaam loop, in tegenstelling tot de jongste durfal's die omhoog sprinten, kom ik als één na laatste aan bij het voormalige kamp van Fidel Castro. De ingang wordt gemarkeerd door een verder lege hut met het bordje 'Posta N. 1'. Iets heuvel opwaarts is een grasveld dat enigszins bol loopt. Volgens mij is dat de voormalige helikopter landingsplaats en ook een plaats waar ooit een beroemde foto is gemaakt van een ontmoeting tussen Fidel Castro en een journalist. Maar dat mis ik allemaal in de summiere uitleg van de lokale gids van vandaag. Opzij, tussen de struiken en omgeven door aangeplante rozenstruiken, is een omheind graf met een houten kruis. Volgens het verhaal van deze gids liggen hier vijf soldaten begraven, waarvan er maar één gelovig was. Vandaar dus maar één kruis. Volgens een eerder gehoord verhaal ligt hier een soldaat die vanwege zijn toewijding aan Fidel Castro hier begraven wilden worden en nergens anders.

Hut Fidel

Het museum staat er nog net zo bij als veertien jaar geleden. Binnen staat nog steeds de maquette van het berglandschap en weer laat de gids zien waar we nu zijn en hoe we gelopen hebben. De verdere wandelroute door het kamp gaat langs het veldhospitaal en de keuken. Deze houten bouwsels zijn van binnen helemaal leeg. De goede staat van de houten planken doet nauwelijks geloven dat deze hutten rond 1960 gebouwd zijn. Er is wel gezegd dat het kamp geconserveerd wordt, maar het lijkt er meer op dat deze hutten opnieuw gebouwd zijn.

Het huis van Fidel Castro vind ik dit keer tegenvallen. Was het de vorige keer een volledig gesloten hut, waarbij we echt naar binnen gingen via een deur en binnen konden staan, hoe anders is het nu. Nu is één van de wanden verwijderd en vervangen door een afzettingskoord. We moeten buiten blijven voor het koord en kunnen zo het huis in kijken. We zien de werkkamer met wat banken, kasten en een bureau. Daarnaast is de slaapkamer met een tweepersoons bed. Nog wel gebleven is de markante grote koelkast. Die werd gebruikt voor de opslag van medicijnen en voedsel en dus niet voor het bier, zo vertelt de gids. De koelkast liep natuurlijk niet op elektriciteit, maar op gas of zo iets. In de uitleg van de gids mis ik ook het verhaal over de drie ontsnappingsmogelijkheden vanuit het huis. Aan de zijkant zie ik nog wel een luik en een ladder omlaag. Met z'n allen verdringen we ons aan de ene open zijde van het huis voor het maken van een foto. Al of niet met mensen er bij. Het kost best wat moeite en geduld om een foto van het huis te maken zonder medereizigers in beeld. Eerst wachten tot zowat iedereen doorgelopen is en dan komt er weer een volgende groep toeristen de trap door het oerwoud af om ook het huis te bezichtigen.

Rustpunt

Het huis van Fidel was de laatste stop in het kamp. Snel gaan we in de voetsporen van de gids via het helikopter grasveld richting het bospad voor de terugweg. Het afdalen over het pad met de rotsen en boomwortels doe ik met nog meer voorzichtigheid dan het klimmen op de heenweg. Ik heb er geen probleem mee als de groep mij al snel passeert en dat ik als laatste achteraan loop. Het heeft het voordeel dat ik me niet opgejaagd voel en dat ik me meer op de omgeving kan

concentreren.

Halverwege, op het rustpunt heeft de plaatselijke boer voor koffie, thee en bananen gezorgd, een prettige verrassing. De kosten? Er wordt een mandje voor de tip neergezet. In de tijd dat Fidel en zijn kompanen in het kamp zaten, waren het ook de plaatselijke boeren die ondersteuning boden in de vorm van het leveren van voedsel en voorraden, maar ook met het geheim houden van de locatie.

Vlakbij het eindpunt van de wandeling herken ik aan de vegetatie dat we er bijna zijn. Honderd meter voor de parkeerplaats staat er nu opeens een kraampje met ananas, guaves en mango's. Op het moment dat we met z'n allen in de taxi's stappen die ons via de steile weg omlaag naar Santo Domingo brengen, ben ik heel blij dat ik deze tocht van ruim vier uur zonder schrammen overleefd heb. De kans op een misstap met grote gevolgen was aanzienlijk.

Bartolome Maso

Eenmaal terug in ons hotel bungalowpark blijf ik maar kort op mijn kamer. Ik wil het dagelijkse leven gaan zien in het nabij gelegen dorpje Bartolome Maso. Via een kaartje van de omgeving, dat ik vind in het nachtkastje naast het bed, kom ik er achter dat ik vanuit het hotel links af moet om naar Bartolome Maso te gaan. Voor het gemak volg ik de hoofdweg, maar daar is niet veel te zien. Af en toe passeert een vrachtwagen, of een paard en wagen volgeladen met Cubanen, blijkbaar de plaatselijke taxi. Op een splitsing ga ik op goed geluk rechts af. Snel herken ik het weer, de hoge schoorsteen van de suikerfabriek. Die fabriek is blijkbaar het hart van het dorpje. Op een hoek zie ik iets wat op een cafetaria lijkt, maar waar ze niets te eten of te drinken hebben. Een blokje om, maar daar valt ook niets te beleven. Vlakbij de suikerfabriek is een bar met de naam Titanic. Maar daar kun je niet eens zitten. Er tegenover is een mercado, een overdekte markt, maar het is zondag, dus gesloten. Hier ontmoet ik toevallig een reisgenote die ook aan het wandelen is. Zij adviseert mij om een binnenweggetje te nemen voor de terugweg. Bij de niet meer gebruikte spoorwegovergang staan koetsiers te wachten op klandizie. Het glimmende tuig van de paarden schittert in de hete middagzon. Op de bok van de open koets neemt de koetsier een luie houding aan, wachtend op klanten. Het lijkt hier wel de plaatselijke taxistandplaats, maar dan voor paard en wagens. Inderdaad, de binnenweg is een leuk onverhard pad langs de erven van de woningen. Een boertje dat langzaam met een stok over de zandweg voort ploetert, spelende kinderen op een fietsje en huisvrouwen die de was ophangen. Te snel ben ik weer op de hoofdweg die terug naar het hotel leidt. Al met al ben ik ruim een uur weggeweest en heb toch iets van het dagelijkse leven gezien.

Hotel California

Het gemeenschappelijke avondeten is weer in de grote eetzaal. Dit keer heb ik 'beef steak' besteld, gisteren was dat 'pork steak'. Het wordt geserveerd met rijst, brood en een salade van tomaat, komkommerschijfjes en witte kool. Weer komt tijdens het eten een Cubaanse band binnen. Vanavond ben ik bewust op een plaats aan het einde van de tafel gaan zitten, iets meer uit de herrie. Nu houd ik het iets langer vol bij het lawaai van de tweeëntwintig luid pratende eters en de band die er boven uit probeert te komen.

Buiten op het terras bij de bar bestel ik een 'orange', of te wel 'naranja'. Het is steeds aftasten wat ze begrijpen: Fanta, orange, naranja, zumo of andere synoniemen. De band komt ook weer naar buiten en stelt zich op tussen de bar en het nog steeds lege zwembad. Het lijkt wel of de gezellige Cubaanse smartlappen de rest van de groep niet kunnen bekoren. Men hangt rond op het terras en praat, lacht en schreeuwt onbeleefd door de muziek heen. Ik probeer te luisteren en de tekst te begrijpen, voor zover dat mogelijk is. Aan het einde van de liedjes ben ik de enige die klapt. De band voelt ook aan dat ze niet bij hun publiek overkomen. Na onderling beraad gaan ze over tot een instrumentale versie van 'Hotel California' van de The Eagles. Alle noten, ritmes en loopjes worden correct gespeeld, zoals in het origineel. Enkelen van onze groep zingen nu spontaan de

meest bekende tekst regels mee. Intussen heeft iemand de volledige tekst van 'Hotel California' op internet opgezocht. Op verzoek wordt het bekende nummer voor de tweede keer ingezet. Voor mij vind ik het dan tijd om op te stappen en mijn bed op te zoeken. Op de lange trap naar beneden, naar de bungalows, hoor ik 'Hotel California' nog steeds.

Piscana a la Cubana

Van Sierra Maestra naar Santiago de Cuba

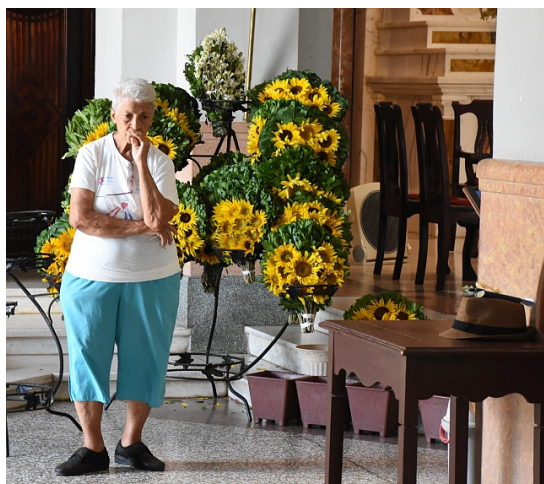
Een korte reisdag vandaag, vandaar dat we pas om half negen vertrekken. Gisteren schijnt het bij de bar nog laat geworden te zijn. De lange tafel van twintig in de ontbijtzaal blijft lang half bezet. Ik ben er wel vroeg, maar de andere helft van de groep blijft wat langer doorslapen.

EL Cobre

Via Bayamo rijden we voor een mooie stop naar de plaats El Cobre, genoemd naar de vlakbij gelegen kopermijn. Het is ook een voorname en religieuze plaats in Cuba. De basiliek van Cobre trekt niet alleen toeristen, maar het is ook een bedevaartsplaats voor de Cubanen. Op de weg er heen zien we stalletjes langs de weg waar men grote gele bloemen verkoopt. Geel is de kleur die hoort bij een bedevaartstocht. Bij voorkeur gaan de Cubanen in het geel gekleed naar deze basiliek. Op enige afstand stopt de bus langs de weg voor een fotostop, vanaf hier zien we de kerk op een heuvel liggen. Met zijn rood-gele torens oogt het als in een Oosters sprookje. Niet voor niets is dit pronkstuk van een bouwwerk gewijd aan Nuestra Señora de la Caridad, de beschermheilige van de natie.

De bus parkeert achter de kerk en we krijgen een half uur de tijd voor een bezoek. De entree van de kerk met zijn brede trappen is majestueus. Op het bordes staan bewakers om toe te zien dat de bezoekers correct gekleed de kerk betreden. Aan weerszijde van de poort staan koperen klokken met inscripties, maar nu groen geoxideerd. Het interieur van de kerk vind ik helder en kleurrijk. Halverwege het looppad naar de kansel staan borden om er op te wijzen dat fotografen niet verder

mogen dan dit punt. Voor in de kerk zie ik een schikking van die zelfde gele bloemen die we ook onderweg tegenkwamen. Misschien is het wel een offerplaats voor de bloemen. Een mevrouw waakt over deze bloemen, maar ze kijkt niet vrolijk. In de poort van de basiliek verschijnt een gezin dat waarschijnlijk op bedevaart is. Het lijkt wel een familie van drie generaties. De vrouw draagt een baby gekleed in een witte jurk met sluier. Haar echtgenoot en de grootmoeder dragen gele bloemen. Ik volg ze tot aan het bord met de tekst: "Hasta aqui ..." en zie ze naar de offerplaats lopen. Dan is het helaas al tijd om de bus weer op te zoeken.

Nu zie ik ook de man op de ezel terug, waar ik twintig minuten geleden een foto van gemaakt heb zonder te betalen. Hij riep mij nog na: "hola amigo!" Ik stap snel de bus in om aan de aandacht van de man op de ezel te ontsnappen. Pas bij het instappen zie ik nu ook de kopermijn, waar over verteld is, aan de andere zijde van de vallei. Daar zullen we niet stoppen.

ZunZun

Iets na het middaguur zijn we al in Santiago de Cuba. Omdat we op dit tijdstip nog niet kunnen inchecken in het volgende hotel, gaan we eerst gemeenschappelijk lunchen bij een restaurant in de buurt van het hotel. Op de gevel staat de naam, 'ZunZun', of te wel kolibrie. Tijdens het eten op het buitenterras, worden we verrast door het muzikale optreden van twee dames met ieder een gitaar. Ze brengen op aangename wijze meerstemmig de Cubaanse liedjes, terwijl wij ons door de

sandwiches met pork, beef, pollo of tuna heenwerken.

Bij aankomst in het hotel San Juan herken ik het van de eerste keer dat ik in Cuba was. Toen moesten we eindeloos lang wachten in de lobby totdat de kamers eindelijk een keer beschikbaar waren. Nu verloopt de incheck veel soepeler en krijgen we een Cuba Libre als welkomstdrankje. De kamers zitten in kleine gebouwen van twee etages, omgeven door een tuin. Er is een zwembad, maar het water ziet er niet fris uit.

Taxi

Lang wil ik niet in het hotel blijven, want dit is Santiago de Cuba en dat wil ik zien. Een zwembad bezoeken kan overal. In de lobby tref ik nog drie dames van de groep die ook naar het centrum willen. Ik stel voor om gezamenlijk een taxi te nemen. Het schijnt drie kilometer lopen te zijn van hotel naar centrum, of een klein uur in de hete zon. Iedereen stemt er mee in. Een hotelmedewerker die in de lobby rondhangt belt voor ons een taxi. Na enkele minuten verschijnt een okergele oude Simca met barsten in de voorruit. Met zijn vieren past het net in het autootje. Sanne die last van wagenziekte heeft gaat voorin, de rest op de achterbank. Ik zit midden achterin, ge-sandwicht tussen twee dames, zoals ze zelf zeggen. We dachten duidelijk afgesproken te hebben voor de rit naar Parque Céspedes vijf CUC te betalen. Niet duur voor 1.25 per persoon voor de rit van drie kilometer. We zijn snel in het centrum. Overal staan bordjes met éénrichtingsverkeer, dus de chauffeur moet wat omrijden. Uiteindelijk zet hij ons af in een straat vlak bij het centraal gelegen Parque Céspedes. Pas als we uitstappen blijkt dat de chauffeur vier maal vijf CUC wil hebben. Dat hebben we dus niet goed afgesproken en twintig CUC voor deze rit is wel erg duur. We voelen ons behoorlijk opgelicht en de dames zijn gepikeerd. Ik had al het gevoel dat dit geen officiële taxi was, maar een gevolg van vriendjespolitiek. Vanaf hier gaan we ieder ons eigen weg in de verkenning van het centrum.

Parque Céspedes

Zo gauw ik op het grote plein van Céspedes ben, herken ik het weer. De kathedraal blijft mooi en aan de buitenkant imposant. Het park met bomen, bankjes, perkjes en lantaarnpalen is fraai onder de stralende zon. Eerst loop ik een rondje over het plein. Ik herinner me dat je via één van de zijstraten op een ander leuk klein pleintje met gezellige horeca kan komen. Het Bacardi museum dat ik passeer herken ik ook weer. Toen heb ik het nog van binnen bezocht, maar het heeft niet zo'n indruk gemaakt dat ik nog een tweede keer binnen wil kijken, dus ik loop het voorbij. Ook herken ik nog het bankje waarop toen drie straatmuzikanten zaten en waarvan ik een aardige foto gemaakt heb. In een andere straat zie ik weer de muziekwinkel, waar ik toen twee sambaballen gekocht heb.

Op aanraden van een reisgenote die ik onderweg tegenkom, ga ik terug naar de kathedraal op het grote plein. Van buiten oogt de grijze kerk statig en rechtlijnig. Binnen is het ook saai en grijs. Alleen de hoge dakkoepel vind ik een foto waard. Snel ben ik weer buiten op het borders rondom de kerk. Vanaf hier heb ik een mooi overzicht over het plein, de strakke aanleg en de Cubanen op de bankjes.

Aan een zijde van het plein ligt het Hotel Casa Grande. Het ziet er luxe en duur uit, maar ik herinner me dat ik er toen een aantal keren binnen ben geweest, dus zal ook de prijs wel meevallen. Het café-restaurant op het balkon met de rood-wit gestreepte zonneschermen is het

meest luxueuze en deftigste café dat ik tot nu toe in Cuba ben tegengekomen. Na even de menukaart bekeken te hebben, installeer ik me voor enige tijd in een gemakkelijke stoel met een grote kop koffie. Na een toiletbezoek kijk ik wat verder in het hotel. Het trappenhuis vind ik een foto waard. Er is ook nog een dakterras, maar de toegang kost wel weer vijf CUC, toch maar niet. Ik daal de statige bordestrappen weer af, terug naar het plein.

Fotopermissie

Dan loop ik richting de haven op zoek naar een kijkje in een volksbuurt. Ik herinner me een markt in deze omgeving. Nadat ik enkele blokken gelopen te hebben vind ik die markt niet en het schijnt dat de bevolking hier niet aan toeristen gewend is. Omdat ik alleen ben, loop ik terug naar Parque Céspedes. In een café op een hoek zie ik alleen de lokale bevolking zitten. Aan enkele tafeltjes is nog plaats en ik denk er over om een Fanta, een orange of een naranja te bestellen, of wat ze dan toevallig hebben. De serveerster begrijpt me niet helemaal en ze brengt een plastic flesje met sinaasappelsap; ook goed. Ik kijk rond in het kleine café en zo te zien ben ik de enige toerist. Om wat van de echte Cubaanse sfeer mee te nemen, probeer ik foto's te maken in het café. Met mijn grote camera lukt dat niet ongemerkt. Al snel staat

er een serveerster naast mij die denkt dat ze gefotografeerd is. Uit haar snelle Spaans begrijp ik dat foto's maken wel mag als ik enkele CUC's achter laat. "Als je foto's wilt maken, maak er dan ook een van mij?", zegt de serveerster en ze neemt een uitdagende pose aan. Nu voel ik me wel verplicht om een foto van haar te maken en er voor te betalen. Gelijk wil ik afrekenen en ik vraag wat mijn sapje kost. Dat is opeens onverwacht duur, met vier CUC. Ik laat een briefje van vijf zien en zeg dat dit voor alles is. De serveerster gaat akkoord en ik vermoed dat vier CUC in haar eigen portemonnee verdwijnt. Voor ik het café uit ga, maak ik nog een paar foto's, ik vind dat ik daar genoeg voor betaald heb.

Paladar

Volgens afspraak ontmoet ik de rest van de groep om zeven uur 's avonds weer op het Parque Céspedes voor de gezamenlijke avondmaaltijd. Onder leiding van onze gids lopen we naar de buurt waar ik me eerder deze middag onprettig voelde. Na een keertje links en rechts door de smalle straten, wordt de stampende boem-boem van een Cubaanse disco steeds luider. Aan het einde van een straat is een buurtfeest aan de gang. Vlak voor de feestplek gaan we een portiek binnen en via een aantal trappen omhoog naar een paladar op een dakterras. Ik hoop dat er boven minder herrie is van de muziek van de straat beneden. Dat valt tegen, boven horen we de nog steeds de irritante dreunende beats. Er is wel een uitzicht over de stad. Op ruime afstand zie ik de witte kranen van de haven als pelikanen afsteken tegen de avondhemel. Dichterbij kijken we op de daken van de nabije bebouwing met daarop liggende rommel.

We eten weer een gezamenlijk menu met een individuele keus tussen pork, beef, fish, shrimps of lobster. Het is pas sinds kort dat de paladars, de privérestaurants, exclusieve vissoorten als garnalen en kreeft mogen serveren. De soep komt al heel snel, dan verschijnen de bijgerechten op tafel, zoals de gebakken bananen, salade, brood en rijst. Het wachten op het bestelde hoofdgerechten duurt erg lang. Daarom beginnen we vast aan de bijgerechten. Als uiteindelijk mijn gebraden kipreepjes komen, heb ik al zoveel van de bijgerechten gegeten dat ik eigenlijk geen trek meer heb in mijn hoofdgerecht. Met het afrekenen erbij duurt alles erg lang, zeker met de overheersende muziek van beneden uit de straat op de achtergrond. Ik ben blij als de groep zich weer in beweging zet richting de bus, die ons bij het hotel afzet.

Dag in Santiago

Deze tweede dag in Santiago de Cuba begint met een rondrit met de bus door de stad. We zullen stoppen op een aantal markante plaatsen die belangrijk zijn in de historie of met de revolutie te maken hebben. Onze lokale Cubaanse gids zal dan uitleg geven.

Moncada

De eerste stop is bij de Cuartel Moncada kazerne, een markant gebouw in de historie. 'Op 26 juli 1953, onder de dekmantel van het carnaval in de stad, viel een groep lichtbewapende revolutionairen onder leiding van Fidel Castro de Moncada-kazerne aan', lees ik in mijn reisboek. We parkeren bij een statig okergeel gebouw met grote rode cijfers '26' midden op het dak. Er tegenover ligt een enorm grasveld. Het doet mij denken aan een exercitieterrein, zoals dat bij een militaire kazerne hoort. Het gehele terrein is ommuurd, ook in de zelfde kleur geel. Voor de revolutie was in dit gebouw de regering van de politiek leider Batista gevestigd. Van onze gids horen we het verhaal over het begin van de revolutie, met de poging tot een bezetting van het regeringsgebouw door de troepen van Fidel Castro. De aanval mislukte en Fidel vluchtte met zijn manschappen de bergen in. De inslagen van de kogels in de muur van het gebouw worden nu geconserveerd. Nu is het linker deel van het gebouw een museum en in het rechter deel bevindt zich een school. Er is tijd om even rond te kijken, maar niet om het museum te bezoeken. Te snel moeten we verder met de bus.

Plaza de la Revolución

Het Plaza de la Revolución maakt meer indruk, ik zag het grote plein al toen de bus gisteren er langs reed. Nu, vandaag, stopt de bus en we krijgen twintig minuten de tijd om rond te kijken. Als eerste valt het grote bronzen beeld van generaal Antonio Maceo op, gezeten op een steigerend paard. Dan valt je blik op het kunstwerk van 26 metalen staven die onder verschillende hoeken omhoog staan. De laatste staat precies rechtop. Zoals uitgelegd wordt, stellen ze de machetes voor

die gebruikt zijn in de strijd voor de revolutie. Ik beklim het plateau waar het beeld en het kunstwerk op staan via een bordes van brede traptreden. Midden tussen de machetes en het beeld kun je afdalen naar een mausoleum met een eeuwige vlam. Goudkleurige, vijfpuntige sterren, zoals ook in de vlag van Cuba, bekleden de ronde wand rondom dit mausoleum. Veel te snel moet ik weer instappen in de bus, op weg naar de volgende stop.

Cementario

Er zit een overtreffende trap in de kwaliteit van de bezoeken van de hoogtepunten van Santiago de Cuba. Zoals aangekondigd stopt de bus nu bij Cementario Santa Ifigenia. Voor de entree van de begraafplaats ligt een bomenrijk park en netjes gecultiveerde grasperken. We mogen echt niet over het gras lopen. Het verhaal op de begraafplaats wordt gedaan door een gids die bij de begraafplaats hoort. Deze mevrouw zegt dat ze een vriendin van onze Cubaanse gids is. Blijkbaar is het verplicht om een gids van de begraafplaats in te huren. Dat zal wel verwerkt zitten in de 19 CUC die we voor deze stadstoer hebben moeten betalen.

Als eerste bezoeken we het graf van Fidel Castro. Deze volksheld is gecremeerd en zijn as is bewaard in een grote steen van ongeveer twee kubieke meter. Een bord op de grijze steen, met daarop slechts "Fidel", markeert zijn rustplaats. We mogen de steen benaderen tot op een afstand van enkele meters. Deze plaats wordt continue bewaakt door geüniformeerde en bewapende bewakers. Ze zien er op toe dat er niet te veel bezoekers tegelijkertijd bij de steen zijn, niemand de steen aanraakt en dat er niemand over het gras loopt.

Vergeleken met de bescheidenheid van de grafsteen van Fidel, is de graftombe van José Martí extravagant. Een beeldhouwde stenen constructie herbergt de kist van José Martí. Het bouwsel zelf is al een bezienswaardigheid. Van Martí staat er een meer dan levensgroot beeld van wit marmer, zittend in denkhouding en kijkend naar zijn eigen kist op de onderste verdieping van het mausoleum. Volgens de gids wordt 's morgens vroeg het beeld volledig belicht door de zonnestralen die binnenvallen door één van de grote openingen in het zeshoekige mausoleum. Helaas is het nu al tegen de middag, zodat José Martí in de schaduw blijft. Het valt niet mee om een goede foto te maken door het tegenlicht en het witte beeld in de schaduw.

Rum

Wat helaas niet kan is het bezichtigen van een rumfabriek. In plaats daarvan gaan we naar een proeverij lokaal van Havana Club. Het is een duister en benauwd zaaltje waar we binnenkomen. Een Cubaans drietal speelt livemuziek. Verder rondkijkend lijkt het meer op een winkel waar T-shirts van Havana Club en ook nog rum verkocht wordt. Er gaat een dienblad rond met plastic bekertjes met een bodempje rum om te proeven. Ik ben geen kenner van rum, dus kan er verder niets over zeggen. Bij de kassa staat een enorme fles rum van twaalf jaar oud. Volgens het prijskaartje moet die fles 325 CUC kosten. Normale rum is in Cuba heel goedkoop, ongeveer 6 CUC voor een halve liter heb ik gehoord. Door de drukte en de warmte in dit proeflokaal ga ik vrij snel naar buiten. Bij de deur word ik haast staande gehouden door één van de leden van de muziekgroep, die nadrukkelijk een mandje voor de tip voor mij houdt. Ik wijs achterom naar de reisbegeleider, die de foaienpot beheert en vlucht naar buiten.

Letters

Santiago ligt aan de zee, het heeft een haven en dus ook een Malecón. De bus brengt ons naar een plek op die havenboulevard waar in grote gele letters 'CUBA' staat. Hier worden foto's van elkaar, poserend tussen de letters, gemaakt en er wordt een poging voor een groepsfoto gedaan. Mij zul je op die groepsfoto niet zien, want toen stond ik net aan de andere kant van die vier letters om een foto te maken van het uitzicht over het water.

Winkelstraat

Om de stadstoer te complementeren worden we naar het begin van een winkelstraat gebracht. In Cuba noemt men dat een 'boulevard'. Die winkelstraat heet officieel 'Armanadas'. Aan het einde van die lange straat moet Plaza de Marte liggen, waar over een uur de bus ons weer op zal halen. In die tijd zouden we ook nog ergens moeten lunchen. Omdat ik geen enkel idee heb hoelang deze straat is, besluit ik om eerst naar dat Plaza de Marte toe te lopen en dan te gaan zien hoeveel tijd er nog over is. Gaandeweg in die Armanadas zie ik genoeg gelegenheden om even snel iets te eten of te drinken. Met gezwinde pas ga ik de drukke winkelstraat door. Als ik dan toch op het Plaza de Marte uitkom, heb ik nog voldoende tijd over. De rest van de groep zie ik nergens meer, die zijn

waarschijnlijk aan het winkelen in de winkelstraat. Het is weer zo'n typische Cubaans plein. In het midden een grote vrijheidszuil, daterend uit 1902, omgeven door vier kanonnen. De vrijheidsstrijders José Martí en Camilo Cienfuegos worden geëerd met een eigen beeld. Aan de linkerkant van het plein zie ik een café-restaurant gelegen op een verdieping en bereikbaar via een bordes, dus met uitzicht op het plein. Helaas, als ik vraag of ze koffie hebben, verwijzen ze me naar een andere zijde van het plein, naar Sophies Corner. Het is een kleine broodjeszaak en hier maak ik met koffie en een sandwich (nee, geen ham, wel ham-kaas) voor slechts 2.30 CUC de tijd vol. Op de afgesproken tijd van half twee zie ik nog niemand op het plein, ook geen bus te zien. Ik raak niet in paniek, maar loop nog een rondje over het plein. Pas een kwartier later zie ik de reisbegeleider, de gids en nog twee reizigers aan komen lopen. De andere zestien hangen nog ergens in de buurt rond, zitten nog te eten of proberen af te rekenen. Met een soort veegactie wordt iedereen verzameld en naar de bus gedirigeerd.

Lobby

Onderweg, terug naar het hotel, had ik bedacht om de rest van de middag in of bij het zwembad door te brengen. Voordat ik naar mijn kamer ga, kijk ik eerst even bij dat zwembad. Het is er druk, het hele bad is vol met bruine hoofden, alle ligbedden zijn bezet en vanuit de zwembadbar klinkt luide stampende muziek. Hier is er voor mij geen plaats meer bij. Ik besluit de middag door te brengen binnen in de koelte van de hotellobby op een zachte bank. Ondertussen repeteren hier ook de leden van de huisband hun Cubaanse liedjes.

Fort

Voor de tweede stadstoer van deze dag verzamelen we ons om half zes in de lobby. Het is niet echt een stadstoer, want het enige doel is het fort El Morro te bezoeken en daarna in de buurt te gaan eten. Het enige dat ik me nog kan herinneren van eerdere bezoek aan El Morro is dat de weg erheen geplaveid is met lastig te belopen keitjes en dat de munitiekamer heel fotogeniek is. El Morro betekent 'de neus', dat duidt op de vorm van de landtong in de baai waarop het fort gebouwd is. Het fort dat officieel San Pedro de la Roca heet, werd in 1663 door de Spanjaarden gebouwd als onderdeel van een nieuwe gordel verdedigingswerken in de stad. Sindsdien heeft het door de stevige constructie meerdere aardbevingen doorstaan. Nu is het fort geheel gerestaureerd.

Als we het fort te voet naderen via het keienpad, is het nauwelijks zichtbaar. De top ligt net iets hoger dan de weg. Echter bij het fort aangekomen blijkt het uit vele verdiepingen te bestaan,

omdat het in de diepte gebouwd is tegen de rots aan. Zoals een kasteel betaamt heeft het een slotgracht, maar hier alleen aan de landzijde. Aan de andere zijde vormt de zee een natuurlijke bescherming.

Op dit moment is de ophaalbrug over de slotgracht in renovatie. Om nu binnen te komen zijn er tijdelijke smalle houten trapjes gemaakt. Eerst een trap omlaag, om in de nu droog staande slotgracht af te dalen en dan een trapje om uit de gracht naar de ingang omhoog te klimmen. In de tijd dat het fort gebruikt werd als verdediging, was er een ingenieus systeem om de gracht met regenwater te vullen. Niet met zeewater, want het zeeniveau ligt vele meters lager dan de gracht. Eenmaal in het fort krijgen we van onze gids een uitleg over de constructie van het fort aan de hand van een maquette. Het geeft een blik op het fort zoals alleen vanuit een helikopter mogelijk zou zijn.

Als ik later op eigen gelegenheid in fort rondloop, ga ik direct op zoek naar de munitiekamer. Het ligt er nog net zo bij als toen. Indrukwekkend vind ik de ijzeren kogels waarmee vroeger op de vijand op zee geschoten werd. Fraai is de zeezijde van het fort met al zijn trapjes, poorten, vensters, gewelven, doorkijkjes en vooral de kanonnen.

Tegen zonsondergang verzamelen we ons op het dak van het fort. Hier hebben we een fraai uitzicht over de zee. De reisleiding trakteert ons hierboven op het dak op een borrel. In een emmertje zijn er flessen rum, Cola, Fanta en bekers omhoog gedragen. Het wordt heel gezellig op het dak van het fort. Er wordt weer een groepsfoto gemaakt, nu met iedereen er op. Als alle flessen leeg zijn, waaien er een paar plastic Cola flessen vanaf de dakbalustrade. Enkele verdiepingen lager vinden we ze weer terug als we het fort verlaten.

Avondrood

Het bezoek aan Santiago sluiten we af met een gemeenschappelijk diner bij een paladar in de buurt. Gids Abel brengt ons weer eens naar een dakterras en hier is een heel mooi uitzicht over de baai. Nu zien we ook dat er in baai een klein eilandje ligt. De zon zakt verder en dat doet het uitzicht over de baai veranderen in een schilderij met als voornaamste kleuren diep rood en oranje geel. De bediening werkt mee om de maaltijd snel te laten verlopen, zodat we niet al te laat terug in het hotel zijn. Morgen wacht er een lange

reisdag, zodat we heel vroeg moeten opstaan. Enkele moedige reizigers gaan dan nog te voet Santiago in omdat het carnaval in de stad begonnen is, tegelijk met de viering van de 26-ste juli.

Reisdag naar Santa Clara

Een lange reisdag wacht ons, ongeveer elf uur lang in de bus, om van Santiago naar Santa Clara te reizen. Volgens de planning is om half zes 's morgens de chauffeur bij de bus aanwezig om de bagage in te laden. Om uiterlijk zes uur zullen we echt gaan rijden. Voor een echt ontbijt is er geen gelegenheid, dus daarom heeft het hotel ontbijtpakketten gemaakt, met beleg naar keuze en met een pakje sinaasappelsap. Inderdaad de pakketten liggen 's morgens vroeg klaar bij de bar in de lobby. De dame achter de bar begint een hopeloze poging om uit te zoeken welk beleg er in welk pakket zit. Ham, kaas, ham-kaas of groente? Voor de snelheid nemen we alle 23 pakketten direct mee en zoeken het in de bus zelf uit.

Pizza

De eerste twee uren brengt haast iedereen slapend door in de bus. Als ik na anderhalf uur aan mijn ontbijtpakket begin, blijkt het brood haast oneetbaar droog. Ongeveer iedere twee uur stoppen we ergens voor een toiletbezoek of een snelle kop koffie. De route die we rijden is gelijk aan die van de heenweg. Voor de lunch ergens in de buurt van Camagüey wacht ons een verrassing. Dit keer niet weer een menu met een verplichte keus uit 'pollo, cerdo of vaca'. Er is een paladar gevonden die pizza's serveert. Bij het hostel annex paladar 'Crona' hebben ze uitstekende pizza's met toevoegingen naar keuze. Alle opties, zoals met tomaat, tonijn of bacon, zijn alvast telefonisch vanuit de bus doorgegeven.

Santa Clara

Precies twaalf uur na het vertrek uit Santiago komen we aan bij het hotel vlakbij Santa Clara. Helaas ligt het bungalowpark in een buitenwijk. Ik vind het jammer dat we niet in het historische centrum van Santa Clara overnachten. Dat komt volgens de reisleiding doordat het hotel 'Santa Clara Libre' op het stadsplein echt 'bull shit' is. Helaas is het bungalowpark overboekt, zodat de chauffeur en onze Cubaanse gids wel moeten uitwijken naar het 'bull shit hotel' in de stad. Zelf vind ik het bungalowpark te luxe en te groots.

De herrie in de eetzaal 's avonds met een buffet voor 15 CUC is enorm door al die vele, misschien wel honderden, mensen. Als ik terugkom van het halen van een dessert aan het uitgebreide buffet, word ik plotseling verrast door twee Cubaanse schone dames in badpak naast onze tafel. Het blijkt het voorproefje te zijn voor een badmodeshow straks bij het zwembad. Als we later met een cocktail bij het zwembad zitten, krijgen we inderdaad een kledingshow. Eigenlijk is het niet meer dan een verkoopshow. Alle geshowde kleding is te koop in de kraam er naast. Brutaal vind ik het om dan ook nog met een mandje rond te gaan voor een fooi voor de show.

Santa Clara

Vandaag gaan we met de bus naar de laatste overnachtingsplaats, het schiereiland Varedero. Dit is nog zo'n 300 km rijden. Jammer vind ik dat er geen gelegenheid is om nog iets van de plaats Santa Clara zelf te zien. Er staan nog wel twee monumenten op het programma om te bezoeken, maar die zijn in de buitenwijken van Santa Clara.

Museo de la Revolución

Aan de rand van de stad ligt het Museo de la Revolución en het gaat om negen uur 's morgens open. Precies op dat tijdstip staan we met de bus op de parkeerplaats. Het museum is geheel gewijd aan Ernesto 'Che' Guevara. In het rechterdeel van het lage gebouw zien we foto's en voorwerpen uit de jeugd van deze oorspronkelijke Argentijn. Uitgestald in vitrines liggen zijn medische diploma's, zijn fotocamera en zijn horloge. In de daarop volgende foto's zien we Guevara in de strijd, of juist relaxend na de strijd. Daarna worden we in kleine groepjes toegelaten in het linkerdeel van het gebouw, het mausoleum. Hier liggen zijn stoffelijke resten zoals die opgegraven zijn in Bolivia en daarna naar Santa Clara zijn overgebracht. De stille ruimte is aangekleed met zwart wit foto's en afgewerkt met een kunstig houten plafond, dat goed is voor de akoestiek. In de wand tegenover de foto's bevinden zich de kisten van de guerrillastrijders getooid met hun beeltenis in reliëf en met een klein naambordje rechtsonder op de kopse kant van de kist. De kist van Guevara bevindt zich in het midden en iets uit de muur stekend. Ook deze kist draagt het kenmerkende reliëf van Guevara en wordt heel bescheiden iets geaccentueerd met de lichtprojectie van een kleine vijfpuntige ster. Just deze bescheidenheid maakt indruk. Aan het einde van de ruimte brandt een eeuwige vlam tegen de achtergrond van weelderige oerwoudplanten. De wijze waarop de volkshelden van het land tot in lengten van dagen worden geëerd maakt de meeste indruk. Ook nu is het maken van foto's in het mausoleum ten strengste verboden. Ook tassen, zelfs de kleinste, worden niet toegelaten.

Plaza de la Revolución

Vlakbij het museum ligt het Plaza de la Revolución. Op dit plein, dat speciaal ontworpen is voor grote volksmanifestaties, prijkt een groots beeld van Ernesto 'Che' Guevara. "Hasta la victoria siempre", is één van zijn meest aangehaalde uitspraken en dat staat dan ook op de sokkel. Links van het beeld is in steen de guerrillastrijd uitgebeeld. Indrukwekkend is de brief die hij in 1965 op een internationale missie in Congo aan Fidel schreef. Het bleek zijn laatste brief. Hier op dit monument is de tekst van die brief letterlijk te lezen. Helaas stond op deze vroege morgen de zon niet goed voor een optimale foto van het beeld van Guevara.

Havana, April 1, 1965

Fidel:

me recuerdo en esta hora de muchas cosas, de cuando te conocí en casa de María Antonia, de cuando me propusiste venir, de toda la tensión de los preparativos.

Un día pasaron preguntando a quién se debía avisar en caso de muerte y la posibilidad real del hecho nos golpeó a todos. Después supimos que era cierto, que en una revolución se triunfa o se muere (si es verdadera). Muchos compañeros quedaron a lo largo del camino hacia la victoria. Hay todo tiene un tono menos dramático porque somos más maduros, pero el hecho se repite. Siento que he cumplido la parte de mi deber que me ataba a la revolución cubana en su territorio y me despido de ti, de los compañeros, de tu pueblo que es ya mío.

Hago formal renuncia de mis cargos en la dirección del partido, de mi puesto de ministro, de mi grado de comandante, de mi condición de cubano. Nada legal me ata a Cuba, solo lazos de otra clase que no se pueden romper como los nombramientos.

Haciendo un recuento de mi vida pasada creo haber trabajado con suficiente honradez y dedicación para consolidar el triunfo revolucionario. Mi única falta de alguna gravedad es no haber confiado más en ti desde los primeros momentos de la Sierra Maestra y no haber comprendido con suficiente celeridad tus cualidades de conductor y de revolucionario.

He vivido días magníficos y sentí a tu lado el orgullo de pertenecer a nuestro pueblo en los días luminosos y tristes de la crisis del Caribe. Pocas veces brilló más alto un estadista que en estos días, me enorgullezco también de haberte seguido sin vacilaciones, identificado con tu manera de pensar y de ver y apreciar los peligros (y los principios).

Otras tierras del mundo reclaman el concurso de mis modestos esfuerzos. Yo puedo hacer lo que te está negado por tu responsabilidad al frente de Cuba y llegó la hora de separarnos. Sépase que lo hago con una mezcla de alegría y dolor, aquí dejo lo más puro de mis esperanzas de constructor y lo más querido entre mis seres queridos y dejo un pueblo que me admitió como un hijo, eso lacera una parte de mi espíritu. En los nuevos campos de batalla, llevaré la fe que me inculcaste, el espíritu revolucionario de mi pueblo la sensación de cumplir con el más sagrado de los deberes luchar contra el imperialismo donde quiera que esté, esto reconforta y cura con creces cualquier desgarradura.

Digo una vez más que libero a Cuba de cualquier responsabilidad, salvo la que emane de su ejemplo. Que si me llega la hora definitiva bajo otros cielos mi último pensamiento, será para este pueblo y especialmente para ti. Que te doy las gracias por tus enseñanzas y tu ejemplo y que trataré de ser fiel hasta las últimas consecuencias de mis actos. Que he estado identificado siempre con la política exterior de nuestra revolución y lo sigo estando. Que en donde quiera que me vaya sentiré la responsabilidad de ser revolucionario cubano y como tal actuaré. Que no dejó a mis hijos y mi mujer nada material y no me apena, me alegro que así sea.

Que no pido nada para ellos pues el Estado les dará lo suficiente para vivir y educarse. Tendría muchas cosas que decirte a ti y a nuestro pueblo pero siento que son innecesarias, las palabras no pueden expresar lo que yo quisiera, y no vale la pena emborronar cuartillas. Hasta la victoria siempre, Patria o Muerte.

*Te abraza con todo fervor revolucionario
Che*

Fidel:

Op dit moment herinner ik mij heel veel: zoals toen ik jou ontmoette in het huis van Maria Antonia, waar je me voorstelde om langs te komen en al de spanningen die bij de voorbereidingen hoorden. Op een dag kwam men langs en men vroeg wie op de hoogte gesteld zou moeten worden in het geval van overlijden en de reële mogelijkheid daarvan trof ons. Later wisten we dat het waar was, in een revolutie is het overwinnen of sterven (als het echt zo is). Vele kameraden zijn gevallen op de weg naar de overwinning.

Vandaag heeft alles een minder dramatisch karakter, omdat we meer volwassen zijn, maar de gebeurtenissen herhalen zichzelf. Ik heb het gevoel dat ik mijn plicht gedaan heb voor de Cubaanse revolutie op zijn grondgebied en ik zeg vaarwel aan jou, de kameraden en aan jouw mensen, die nu mij toebehoren.

Ik neem formeel ontslag van mijn positie als leider van de partij, mijn taak als minister, mijn rang als commandant en mijn Cubaans staatsburgerschap. Niets officieels bindt mij nog aan Cuba. De enige verbintenis is van een andere karakter die niet verbroken kan worden, zoals de formele afspraken.

Terugkijkend op mijn leven, geloof ik dat ik gewerkt heb met voldoende integriteit en toewijding om de revolutionaire overwinning te consolideren. Mijn enige serieuze tekortkoming was dat ik niet meer vertrouwen in jou had vanaf de eerste momenten in de Sierra Maestra en dat ik niet snel genoeg jou kwaliteiten als leider en revolutionair inzag. Ik heb prachtige dagen beleefd en aan jouw zijde voelde ik de trots om te behoren tot jouw mensen in de briljante maar droevige dagen van de Caraïbische crisis. Zelden is er een staatsman geweest die briljanter was dan jij, zoals je in die dagen was. Ik ben er trots op dat ik je gevolgd ben zonder aarzeling en me geïdentificeerd heb met jouw manier van denken en het zien en inschatten van gevaren en principes.

Andere landen van de wereld roepen mij op voor bescheiden inspanningen van bijstand. Ik kan dat doen. Ik kan doen wat jou is ontzegd als gevolg van jouw verantwoordelijkheid als hoofd van Cuba, en de tijd is nu voor ons gekomen om uit elkaar te gaan. Je zult wel weten dat ik dat doe met een gevoel dat een mengeling is van vreugde en ook van zorg. Ik laat hier het zuiverste van mijn hoop als een bouwer en het liefste van die mij dierbaar zijn. En ik verlaat de mensen die mij als een zoon ontvangen hebben. Dit doet mij pijn in het hart. Op de nieuwe strijdvelden draag ik het vertrouwen dat je me geleerd hebt, de revolutionaire geest van mijn mensen, het gevoel van vervulling van de meest heilige van alle plichten: vechten tegen het imperialisme waar het ook moge zijn. Dit is de bron van mijn kracht en dat heelt de diepste wonden.

Ik benadruk nogmaals dat ik Cuba bevrijd van alle verantwoordelijkheid, behalve dat die voortvloeit uit zijn voorbeeld. Als men laatste uur gekomen is, zal mijn laatste gedachten zijn aan deze mensen en speciaal aan jou. Ik ben dankbaar voor jouw lessen en jouw voorbeeld, waaraan ik zal proberen trouw te blijven tot aan mijn laatste daden.

Ik ben altijd geïdentificeerd met de buitenlandse politiek van onze revolutie en dat zal ik blijven. Waar ik ook ben, ik zal de verantwoordelijkheid van een Cubaanse revolutionair blijven voelen en ik zal mij als zodanig gedragen. Het doet me geen spijt dat ik niets materieels nalaat aan mijn vrouw en kinderen. Ik ben gelukkig dat het zo is. Ik vraag niets voor hun, omdat de Staat hun zal voorzien in alles wat nodig om te leven en in het onderwijs.

Ik zou veel dingen kunnen zeggen aan jou en aan jouw mensen, maar ik geloof dat dit overbodig is. Woorden kunnen niet uitdrukken wat ik zou willen zeggen en het heeft geen nut om pagina's vol te schrijven. Tot aan de overwinning, altijd!

Omarm je met alle revolutionaire hartstocht

Che

El tren blindado

Als ik het verhaal van de revolutie goed begrijp, dan is de beslissende strijd hier in Santa Clara gestreden door het stoppen van een trein die van west naar oost reed op 29 december 1958. De trein bestond uit twee locomotieven en tweeëntwintig wagons afgeladen met manschappen en munitie. De lading werd naar het oosten gezonden door de dictator leider Batista in een laatste poging om de controle over Cuba te behouden. Onder leiding van Guevara werd de trein tegengehouden door die met geweld te laten ontsporen, waarna de overgave van Batista volgde. Aan de oostzijde van Santa Clara ligt nog steeds het treinstation. Bij een spoorwegovergang vinden we het monument 'El tren blindado'. Enkele van de oorspronkelijke wagons zijn ingericht als museum, waarin een beeld wordt gegeven van de aanval op 29 december 1958. De wagons staan opgesteld langs de spoorbaan die nog steeds in gebruik is. Aan de andere kant van de weg zijn er nu twee souvenirwinkels die ik me niet kan herinneren van veertien jaar geleden.

Einde

Het is op deze plaats, bij El tren blindado, waar op 28 december 1958 een eind kwam aan de strijd om de macht. Het is ook op deze plaats dat onze reis door de cultuur en de geschiedenis van Cuba eindigt. Voor ons is het nu nog een paar uur rijden voordat we op het schiereiland Vareadero aankomen. Op dit eiland wat voornamelijk uit all-inclusive resort hotels bestaat, is niets meer van natuur of cultuur te vinden. Hier heerst alleen maar het massatoerisme.

Naar Varadero

Bij het oprijden van de bus op het schiereiland Varadero, herken ik het weer. De landtong is met een brug verbonden met de rest van Cuba. Dus volgens mij is het een eiland. Daarna volgt de bus de kustweg, met aan de rechterzijde de oceaan met jachthavens en zeiljachten. Aan de linkerkant zie ik alleen kolossale hotelcomplexen. De één nog groter of exotischer van vorm dan de ander. Het doet mij denken aan Las Vegas. Als de bus dan een weg naar links inslaat, zien we ons hotel voor de komende twee laatste dagen, 'Hotel Playa Varadero'. Door het grote overhangende dak zou ik haast denken dat het een luchthaven is. Eenmaal binnen krijg ik inderdaad de illusie dat ik in de vertrekhal van een luchthaven sta. De grote galmende ruimte, het hoge dak, het geblaas van airco's, minstens drie barren, mensen met rolkoffers, mensen in loungebanken, balies van de receptie en vooral de herrie van een mensenmassa. In een aparte ruimte worden we als groep ontvangen en krijgen we een vochtig handdoekje, net zoals in een vliegtuig voorafgaand aan de maaltijd. Een dienblad gaat rond met cocktail glazen

mojito, als welkomstdrankje. De incheckprocedure is lang, door het overschrijven van de paspoortgegevens en het omdoen van een gekleurd polsbandje. In de wachttijd speelt één van de medereizigers een stuk op de piano die ook in deze zaal staat. We ontdekken een nieuw talent in de groep. Met polsband en sleutelkaart beland ik opnieuw in de drukke lobby en zoek mij een weg naar buiten. De kamers bevinden zich in één van de twee bijgebouwen. Op het middenterrein tref ik een ware kermis aan. Twee zwembaden, verbonden met een brug, liggen vol bruin verbrande hoofdjes in het blauwe water. Het is een zee van witte strandstoelen met blauwe handdoeken en vooral veel en veel mensen. Een spuitend waterwerk bruist in één van de baden met daarbij het gelach, gejoel en geklater van de badgasten en daar boven uit een boemende Cubaanse disco. Aan weerszijde van de zwembaden twee barren waar continue gratis geschonken en getapt wordt. Ja, dit is een 'all-inclusive' hotel waar al het voedsel en de drank onbeperkt en 'gratis' is.

Airco

Mijn kamer is in gebouw 1 op de tweede verdieping en heeft zicht op de zeezijde. Het geluid van de kermis aan de andere zijde wordt behoorlijk gedempt. Maar de kamers aan de andere kant kijken uit op de zwembad kermis en hebben last van het feestgedruis dat tot laat doorgaat. Dat hoor ik de volgende dag van mijn medereizigers. Als ik voor het eerst mijn kamer 1135 binnenkom ziet het er ruim en helder uit, maar het is er ontzettend koud. Het bedieningspaneel aan de muur van de airco reageert op geen enkele knop. In het gangetje ontdek ik de zekeringenkast. Met een klik zet ik de groep van de airco uit en meteen verstomt het blazende geluid uit de ventilatiekanalen. Snel schuif ik de gordijnen open gooi de balkondeuren open, zodat er wat warmte van buiten de kamer inkomt.

Donkere wolken

Veel is er nog niet te doen, dus ik wandel in een minuut naar het strand. Het fijne witte zandstrand met de ligbedden en de parasols ligt er prachtig bij. De zee is rustig en helder blauw. Aan de horizon zie ik schepen varen. Het is haast idyllisch. Totdat dreigende donkere wolken snel naderbij komen en de wind aanwakkert. Als ik langer op dit bijna verlaten strand zou blijven dan zou dat

idiot zijn. Tegen de tijd dat het dinerbuffet opengaat regent het. Nu snap ik het nut van die twee paraplu's die ik in een kast op mijn kamer zag staan.

Kuddegedrag

Voor de deur van het buffetrestaurant El Dorado staat al een korte rij. Stipt om zeven uur gaat de deur van een kier naar wagenwijd open. Het lijkt op de aanval van een kudde wilde dieren, zoals iedereen naar binnen stormt en op de buffetten aanvalt. Met een bescheiden gevuld bordje zoek ik een plaats in de enorme eetzaal. Vanaf het tweepersoons tafeltje observeer ik het gedrag van al die voornamelijk Cubaanse toeristen in deze eetzaal. Al snel komt er een bediende vragen wat ik wil drinken en ondertussen haalt hij het tweede stel bestek van de tafel weg. Onze andere reizigers van de groep zie ik nergens meer. Honderden mensen verdringen zich bij de buffetten, of veroorzaken bijna botsingen als ze met overladen borden hun weg zoeken naar hun tafel. Voor die buffetten waar warme gerechten, of vlees op bestelling bereid worden vormen zich lange rijen. Zo lang, dat ik ergens alleen maar wat kale pasta en koude groente opschep. Het is onvoorstelbaar hoe sommige gasten hun borden vol laden. Door de hoeveelheid mensen, de grote hoge holle ruimte en een slechte akoestiek is de herrie enorm. Eigenlijk vind ik die herrie onverdraaglijk. Na één bordje lauwe pasta en een glas sinaasappelsap vlucht ik naar buiten. In een hoek van de lobby is een koffiebar, daar is het rustiger en ik bestel een Café Americano. Dit hotel en deze plaats Varadero ben ik nu al binnen een dag al helemaal zat. Dat gevoel maakt de terugreis overmorgen minder dramatisch en ik kijk nu al uit naar die dag dat we dit hotel gaan verlaten. Het spijt me dat we Cuba gaan verlaten, maar uit dit hotel zou ik liefst zo snel mogelijk weg zijn. De eerste avond ga ik al heel vroeg slapen. Op de kamer is het 's nachts nog steeds heel koud, ondanks dat ik de airco definitief uitgezet heb. De koude lijkt door te trekken vanaf omringende kamers waar de airco waarschijnlijk op maximaal koud staat.

Dag in Varadero

Al iets voor zeven uur 's morgens tref ik bij de ingang van de eetzaal twee andere dames uit ons gezelschap. Om zes uur al hebben ze naar de zonsopkomst vanaf het strand gekeken. Ze laten mij een mooie foto op hun camera zien. Eigenlijk had ik dat ook wel willen doen, misschien morgen? In deze vroege ochtend is het nog heel rustig tijdens het ontbijt. Als iets na zeven uur de deur open gaat kunnen we direct naar binnen, zonder wachtrij. Nu kunnen we in de nog stille zaal van het restaurant nog met elkaar spreken zonder herrie.

Dubbeldekkerbus

Mijn plan is om deze ochtend met de 'Panorama Bustour' over het eiland mee te gaan. Iets voor negen uur sta ik bij de bushalte aan de hoofdstraat. Tot mijn verbazing komt er al spoedig een dubbeldekker bus met open bovenverdieping, iets na negen uur. Ik ben bijna nog de enige passagier. Blijkbaar hoort vroeg opstaan niet bij de cultuur van het eiland Varadero. De route die de bus neemt naar de punt van het eiland is saai. Er zijn alleen maar kolossen van hotels te zien, waar de bus stopt en er soms enkele toeristen instappen. De bus keert op de uiterste punt van het eiland en gaat dan de zelfde route terug. Ik zie weer de Ambrosio grot, waar ik zoveel jaar geleden een privé rondleiding kreeg. Maar ik stap nu niet uit. Iets leuker wordt het als de dubbeldekkerbus het centrum van het stadje Varadero binnenrijdt. Dan herken ik iets van de sfeer van het dorpje, maar details herken ik niet meer. Het hotel van toen lag iets meer in een straatje achteraf en ik weet ook niet meer hoe dat hotel van toen heette. Na een kort wandelrondje stop ik bij een bar met terras en bestel een koffie. Onder een parasol kijk ik uit over de hoofdstraat en houd de bushalte van de 'Hop-on, Hop-off Panorama Bustour' in de gaten. De voorspelde frequentie van om de tien minuten wordt niet gehaald. Op een bankje bij de bushalte wacht ik twintig minuten op de volgende bus en observeer de variëteit van het voorbijgaande verkeer. Oldtimers, vrachtwagens, Cokotaxi's, paard en wagens, fietsers, toeristen en Cubanen, dat alles passeert de bushalte voordat de volgende bus komt.

Het rondje over het eiland gaat verder, maar interessanter wordt het niet. Rond twaalf uur passeert de bus ons Hotel Playa Varadero weer, maar het is nog te vroeg om uit te stappen. Na weer een saai rondje langs de hotelkastelen is het bijna één uur, de tijd dat de eetzaal van ons hotel weer open gaat. Precies om één uur sta ik weer in de rij voor de buffetten van de eetzaal voor de lunch.

Ceremonie

De rest van de middag breng ik door met even naar het strand te gaan, maar dat wordt al snel te heet en dan trek ik mij terug in de betrekkelijke koelte en schaduw op het balkon van mijn kamer. Met lezen, schrijven en douchen breng ik de tijd door tot aan zeven uur. Dan is de afscheidsceremonie van de reis bij de zwembadbar. Juist om deze tijd, want dan verplaatst de grote mensenmassa zich van het zwembad naar de eetzaal, in de hoop dat het dan wat rustiger is bij de bar.

Op de bar staat een fles champagne klaar en er staan schalen met kleine hapjes. Het is nu even rustig bij het zwembad en zelfs de fontein in het zwembad heeft men even uitgezet, waardoor er minder lawaai is en ruimte voor korte toespraakjes. De reisleader, de lokale gids en de chauffeur krijgen bij de korte ceremonie ieder hun fooi. Even wordt het heel gezellig en er komt een tweede ronde met champagne. De dame die het hele hotel managed schenkt persoonlijk de glazen vol.

Animatie

Het lukt niet om voor een groep van tweeëntwintig personen het iets luxere en rustigere restaurant aan het strand te reserveren. Daarom gaan we dan toch maar naar de buffetten van El Dorado, waar het alles behalve een paradijs is. Omdat de rijen bij de warme buffetten weer enorm

lang zijn, beperk ik me tot een bordje lauwe pasta en een stukje taart. Met wat zoeken vinden we toch een paar tafels bij elkaar voor dit geïmproviseerde 'afscheidsdiner'. Daarna haal ik nog een kop koffie in de koffiebar en ga kijken bij de 'animación' in de grote lobby. Er is een kinderspel aan de gang met veel muziek en bombarie. Het kleine Cubaanse meisje dat uiteindelijk de winnares is, krijgt als hoofdprijs een blikje Cola. Dan ga ik nog even kijken in het theater buiten waar een 'Magic Show' gaat plaats vinden. Inderdaad na een Cubaans kwartiertje wachten begint de goochelshow. Knipperende lichten en bombastische muziek en dan verschijnt de goochelaar. Na zijn verdwijn en verschijn truc met twee dames, houd ik het voor gezien voor vandaag en sluip naar mijn kamer.

Varadero, laatste dag

Een dag van een vroeg ontbijt, nog even naar het strand en dan inpakken. In de koffiobar spreek ik nog een medereizigster en we hebben het er over hoe we zo'n 'all-inclusive' hotel als dit ervaren. Het moge duidelijk zijn dat dit niet mijn favoriete plaats in Cuba was. Volgens mijn gesprekspartners zijn er drie mogelijkheden om de tijd in een dergelijk resort door te komen. Ten eerste, je kunt je er vreselijk aan ergeren en zo snel mogelijk proberen weg te komen of je heil ergens anders gaan zoeken. Ten tweede, je vind dit helemaal geweldig, zoals al die andere gasten hier, die deze plaats blijkbaar zelf gekozen hebben. Ten derde en tenslotte, je vind het het circus hier nog steeds helemaal niets, maar je past je aan en gaat er in mee; of te wel **'go with the flow'**. De dame waar ik mee spreek heeft gekozen voor de derde optie en daar heeft ze geen spijt van.

Bevrijding

Om twaalf uur, de uitchecktijd, bevrijdt de receptioniste me van het roze polsbandje en het voelt als een bevrijding. Tot aan het echte vertrek mogen we nog van alle services van het hotel gebruik maken. Dus een uurtje later gaan we met z'n allen lunchen in de 'vreet-schuur'. De herrie begint te wennen. Nog een laatste kop koffie, nog steeds gratis en onze bus rijdt voor.

Terug naar Havana

Nog een stop bij een uitkijkpost bij de hoogste brug van Cuba over een vallei vlak na Matanzas. Hier verkopen ze ook de beste, of in ieder geval de leukste piñacolada's, wordt er gezegd. Inderdaad ze worden geschonken in een uitgeholde ananas. Het uitzicht op de brug en de vallei herinner ik nog. Nu zijn de verreijkers voor het uitzicht geel, veertien jaar geleden waren ze blauw.

Koffers

Op de luchthaven vlakbij Havana nemen we warm afscheid van de chauffeur en de lokale gids. Voor de dames een omhelzing met Abel en een knuffel met Tapia. Het inchecken verloopt vlot, behalve dan dat ongeveer op het moment dat ik aan de beurt ben, de bagageband achter de incheckbalies niet meer werkt. Alle koffers blijven stilstaan op de band. Mijn dame achter de balie zucht en ze zet haar leesbril af. Ze keek toch al niet zo vriendelijk. Alle andere dames achter de balies staken ook, want ze kunnen niemand meer inchecken. Geen van allen neemt enig initiatief, ze blijven verveeld voor zich uit staren. Een paar mobilofoons knetteren, zou er actie of hulp komen? De dames krijgen van een chef de opdracht om de koffers die nog op de weegband naast hun staan zelf op de band achter hun te tillen. Mijn dame tilt twee koffers twee meter verder en gaat vermoeid weer zitten. Dan krijg ik de opdracht om mijn reistas af te geven bij 'een meneer met een blauw shirt' aan het einde van de rij met balies. Ik vraag me af of het wel goed zal komen met de bagage, gelukkig is dit maar de terugreis.

Eigenlijk vind ik het best jammer om uit Cuba te vertrekken. Ik zou best langer willen blijven of het rondje nog een keer willen maken, of later op eigen gelegenheid terug komen en zelfstandig door Cuba gaan reizen. Een probleem lijkt dan het gebrek aan openbaar vervoer. Maar Varadero zal ik dan overslaan.

*De basis voor dit verhaal is geschreven in Cuba gedurende de reisperiode van 9 juli tot 28 juli 2019.
De uitwerkingen en correcties hebben geduurd tot half oktober 2019.*

